

Helmut David Baer a Texasi Evangélikus Egyetemen filozófiát és teológiát tanító, magyarul is jól tudó professzor két évtizede foglalkozik a Magyarországi Evangélikus Egyház történelmének közelmúltjával. 2006-ban Amerikában könyvet is írt a magyar evangélikusok kommunizmus alatti küzdelmeiről. Számos írása jelent meg hazai egyházi folyóiratokban. Egy évvel ezelőtt nagy vitát váltott ki az evangélikus honlapon közzétett *Nyílt levél a vallásszabadságról* című írása, amelyhez nemcsak egyháztagok, hanem világi politikusok is hozzászóltak. Pár hónappal később a szerző ugyanezen a honlapon jelentette meg a *Négy tézis a vallásszabadságról* című, terjedelmében sokkal hosszabb, tartalmát tekintve elméleti jellegű esszéjét, amelyhez szintén többen hozzászóltak. Szerkesztőségünk úgy döntött, hogy folyóiratunkban is közzé teszi ezt a hosszabb tanulmányt, és hozzászólókat kér fel, hogy értékeljék a szerző gondolatait. Az alábbiakban közöljük a négy hozzászólást és Helmut David Baer választát. Bár a téma aktuális és izgalmas, a *Credo* a kérdéskörrel kapcsolatos vitát a jövőben nem kívánja folytatni.

Helmut
David
Baer

Négy tézis a vallásszabadságról

Amikor a Magyarországi Evangélikus Egyház honlapjának szerkesztőségéhez elküldtem pár oldalas nyílt levelemet, amelyben a magyarországi demokráciával kapcsolatos, egyre növekvő aggodalmamat juttattam kifejezésre, reménykedtem, hogy a gondolataim visszhangra találnak majd. E rövid írásra kapott széles visszhang azonban minden reményemet felülmúlta. Szinte országos vita tárgya lett, amelyhez hozzászólt Gyurcsány Ferenc, Semjén Zsolt és más politikusok is. Eközben állandóan szólt a telefon a texasi irodámban; számomra ismeretlen emberektől kaptam barátságos és felháborodott e-maileket. Egy magamfajta professzor számára meghökkentő volt mindez, hiszen nem a világnak, hanem az egyházaknak szántam a levelemet. Az a közönség viszont, amelynek eredetileg írtam – finoman szólva – nem túl lelkesen fogadta azt.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Facebook-oldalán az első hozzászólás a nyílt levelemhez úgy hangzott: „Sajnos a nagyon nem tetsziket nem lehet jelezni!” Ez tulajdonképpen nem lepett meg, mivel tisztában vagyok azzal, hogy erős az egyházakban az Orbán-kormány támogatottsága. Sokan örülnek, hogy végre egy olyan kormány van hatalmon Magyarországon, amelyik hangot ad a keresztény értékeknek, és amelyik jövőképet igyekszik adni a nemzetnek. Az ember természete pedig olyan, hogy sokszor nem látja annak a politikai pártnak a hibáit, amelyet támogat. Erről a feltétel nélküli támogatásról szeretném lebeszélni olvasóimat, mert úgy vélem, ez szolgálja az egyház érdekét. Szókratész, amikor istentelenség vádjával állították bíróság elé, úgy gondolta, hogy a bírókat meg tudta volna győzni, ha több idő adatott volna számára. Nekem az a szerencsém, hogy van időm. Szókratészhez hasonlóan bízom az ügyben, és bízom az emberekben is, abban, hogy van lelkiismeretük, hogy keresik az igazságot, és hogy elfogadják azt, amikor felismerik.

Néhány hozzászólás a nyílt levelemhez azt kifogásolta, hogy Magyarországot egy külföldi kritizálja. A magam védelmében csak annyit szeretnék mondani, hogy nem az angol nyelvű nyugati sajtóban írtam a magyarországi

helyzetről, hanem magyarul szoltam magyar emberekhez. Ha támadni akartam volna Magyarországot, akkor nem így tettem volna. Magyarország ügye már nemzetközi ügy is lett, amely az Európai Uniót és a nemzetközi sajtót állandóan foglalkoztatja. Tudom, hogy a magyarországi eseményeket messziről nehéz felmérni, de néha túl közlelől sem lehet élesen látni. A Magyarországot illető kritikák többségével én egyetértek, és ebből a szempontból tényleg a külföld álláspontját képviselem, mégis közvetlenül akartam szólni az érintettekhez. Ezt nem lehet támadásnak nevezni, mert a szándékom a gondolkodásra késztetés és a párbeszéd kezdeményezése volt.

Márfi érsek úr hozzászólása után a vita sajnos meglehetősen indulatos lett. A vádak és ellenvádak után a katolikus egyházat néhány politikus becsmérlő szavakkal illette. Nem vagyok katolikus, de ez engem is bántott, hiszen az egyik egyházat érintő kritika hosszú távon káros a többi egyházra is, ugyanúgy, ahogy az egyik vallási közösség szabadságának a korlátozása előbb-utóbb a többi egyház vallásszabadságának a korlátozásához is vezet. Bár meglátásom szerint Márfi érsek úr pontatlan és nem kellőképpen megindokolt állításaival ön maga is hozzájárult az egyházat illető kritikákhoz, ezek a vádak nem érintik a szóban forgó kérdést, inkább arra szolgáltak, hogy elszabaduljanak az indulatok. Dühös emberek pedig nem tudják megfontolni az igazságot, és az érzelmileg felindult népet könnyen félre tudják vezetni a politikusok. Ezért kérem azokat, akik hozzászólnak a vitához, tegyék félre a vádakot, hogy az igazságot higgadtan és józanul kereshessük.

Előre szeretném bocsátani, hogy jelen írásom már nem csupán levél: a gondolataimat négy tézisben fejtem ki. Az első két tézis egy eszmetörténeti tanulmány, amely a mai problémák megértéséhez szükséges. A harmadik tézis foglalkozik a vitatott egyházügyi törvénnyel, a negyedik tézis pedig a vallásszabadsággal kapcsolatos keresztény hitvallással. Így – legalábbis reményem szerint – a valódi vitapontokat és nézeteltéréseket tisztábban lehet majd látni, a különböző álláspontokat pedig nyíltabban lehet vállalni.

1. tézis: A vallásszabadság a keresztény tanítás szerves része

Bár nem hiszem, hogy ez vita tárgya lenne, mégis érdemes a tézist egy kicsit közelebről megvizsgálni. A vallásszabadság nem tartozik azokhoz a keresztény tanokhoz, amelyeket a régi egyetemes zsinatok fogalmaztak meg, de a kereszténység egésze a 21. században a vallásszabadságot végül is alapértéknek fogadja el. Itt a keresztény tanítás fejlődéséről van szó.

A keresztény tanítás folyamatosan fejlődő jellegét a római katolikus egyház képviseli a leghatározottabban. VI. Pál pápa szolt erről a II. vatikáni zsinat *Dei verbum* című dokumentumában: „Az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével az Egyházban kibontakozik: egyre teljesebb lesz az áthagyományozott dolgok és szavak megértése. ... Az Egyház ugyanis a századok folyamán állandóan az isteni igazság teljessége felé tart, míg csak be nem teljeseznek benne Isten igéi.” (*Dei verbum*, 10.) A protestáns egyházak, mivel nekik nincs tanítóhivataluk, a keresztény tanítás fejlődő jellegét nem ismerik el kifejezetten, ennek ellenére a tanítás fejlődő jellege a protestáns történelemben is megnyilvánul. A megigazulásról szolt tan például sem a korai, sem a középkori egyházban nem volt hivatalosan elfogadott, csak a reformáció korában öltött formát a Pál apostol leveleire és Szent Ágostonra visszavezethető, Isten kegyelmét hangsúlyozó hagyomány teljes megértése.

Hasonlóképpen a keresztény hagyomány teljesebb és mélyebb megértése eredményének kell tekintenünk a vallásszabadság keresztény elismerését. Ez hivatalosan a római katolikus egyház 1965-ben kibocsátott *Dignitatis humanae* című deklarációjában öltött formát, amelyben a zsinat „megvizsgálja az Egyház hagyományát és tanítását, melyekből a régiekkel mindig összhangban álló újakat hoz elő”, és kijelenti, „hogy az emberi személynek joga van a vallásszabadsághoz” (*Dignitatis humanae*, 1., 2.). Bár protestánsok nem fogalmaztak meg hasonló irányadó dokumentumot, történelmük során sokan kiálltak a vallásszabadság ügye mellett. A protestánsok a *Dignitatis humanae* kibocsátását nem kritizálták, hanem inkább

ünnepelték, tehát a vallásszabadságról szóló tanítás nem sorolható a protestáns és a katolikus egyház közötti nézeteltérések közé. Egyetemes keresztény tanításról van itt szó, egy olyan tanításról, amelyet a hittan részének is lehet tekinteni.

Természetesen a vallásszabadság nemcsak keresztény érték, hanem egyetemes emberi érték és nemzetközi norma is, amelyet különféle beállítottságú, hívő és nem hívő emberek is elismernek.¹ Ezért a vallásszabadságnak többféle indoklása is van, világi és vallásos, liberális és keresztény. Ezen nem szabad csodálkozni, hiszen ezt ama természetes törvény jelének tekinthetjük, amely Pál apostol szerint be van írva a pogányok szívébe is (Róm 2,14). A vallásszabadság elvének egyetemes elfogadása, bár ez különböző indoklásokkal történik (amelyek többé vagy kevésbé sikeresek), bizonyosan annak az emberiségben mélyeséges gyökeret vert igazságnak a felismeréséből származik, amely a lelkiismeretet önnön erejével megragadja, és így az elismerést nyer.

A vallásszabadság elvének keresztény indoklása pedig egy kétfázisú érvelés alapján történik: az első az emberi méltóságnak, a második pedig a jogállam hatáskörének a keresztény értelmezése. Az ember méltósága onnan adódik, hogy Isten szól hozzá, és felszólítja az igazságra. Az igazság azonban nem hathat másképpen, „csak a saját erejével, mely szelíden és mégis erőteljesen hatol az elmébe” (*Dignitatis humanae*, 1.). Mind az igazság erőszakmentes természete, mind pedig az embernek az igazságra való fogékonysága azt igényeli, hogy mások ne avatkozzanak bele az embernek az Isten és az igazság felszólítására adott válaszába, mert az ember belső lelkiismereti döntései kényszermentesek kell hogy legyenek.

A lelkiismeret belső döntésének jogát a kényszermentességre a jogi szakirodalomban *forum internum*nak, a teológiai szakirodalomban legtöbbször a lelkiismeret szabadságának hívják. A lelkiismeret szabadsága azonban, bár lényeges része a vallásszabadságnak, nem azonos vele. A vallásszabadság túlmutat a lelkiismereti szabadságon, nemcsak a belső döntés kényszermentességét kívánja meg, hanem a belső döntésből fakadó nyilvános cselekvésekben is kényszermentességet követel. Ezt a *Dignitatis humanae* című deklaráció így fogalmazza meg: „Az egyes személyeket megillető szabadságot, vagyis a kényszertől való mentességet a vallási dolgokban, a közösségekben cselekvő személyekre vonatkozóan is el kell ismerni.” (*Dignitatis humanae*, 4.). És tovább: „Nem szabad tehát kényszeríteni, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék, de nem is szabad őt akadályozni abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, különösen vallási téren nem. Mert a vallás gyakorlása természete szerint elsősorban belső, szándékos és szabad tettekben áll, melyekkel az ember közvetlenül Isten felé irányul: az ilyesfajta cselekedetet pusztán emberi hatalom nem parancsolhatja, és nem tilthatja meg. Az ember társas természete viszont igényli, hogy belső vallási aktusait külsőleg kifejezze, vallási téren másokkal kapcsolatot teremtsen, és vallását közösségi formában vallja meg.”²

A vallásszabadság tehát egy kettős kényszermentességről szól. Az első az úgynevezett *forum internum*mal, a második pedig az úgynevezett *forum externum*mal kapcsolatos, azaz a belső meggyőződésből fakadó külső cselekvéssel, amelyet nem szabad akadályozni, amíg a közrendet nem zavarja meg. Ez a második kényszermentesség többről szól, mint a lelkiismeret szabadsága. A lelkiismeret szabadságából csak az következik, hogy az embernek a saját lelkiismerete szerint kell cselekednie, de az nem, hogy a többiek nem akadályozhatják meg a szabad lelkiismerettel rendelkező ember cselekvését (GRASSO 2004, 16. o.). A vallásszabadság olyan jogot, olyan szabad cselekvést

¹ A vallásszabadság többféle lehetséges indoklásáról lásd EVANS 2001, 18–33. o.

² *Dignitatis humanae*, 3. A *Dignitatis humanae* szerint a vallásszabadság mind egyéni jog, mind pedig közösségi (kollektív) jog. Az új magyar Alaptörvény azonban – elemzők szerint – az egyéni vallásszabadságjogot gyengíti. Lásd URTZ 2012, 8–9. o.: „Az Alaptörvény előírja, hogy »(a)z egyházakra vonatkozó részletes szabályokat minősített többséggel elfogadott, úgynevezett sarkalatos törvény határozza meg« (VII. cikk (3) bekezdés). Ez világos eltérés az 1989-es Alkotmánytól, amely azt kívánta meg, hogy a vallásszabadságra mint egyéni szabadságjogra vonatkozó törvényt fogadja el az Országgyűlés minősített többséggel (60. § (4) bekezdés). Következésképp az új Alaptörvényben csak az állam és az egyházak intézményes viszonyai élveznek erőteljesebb védelmet, míg – a korábbiaktól eltérően – a vallásszabadság mint egyéni szabadságjog egyszerű többséggel elfogadott törvénnyel is korlátozható. A korábbi védelmi szinttől való eltérés egyértelműen jelzi a vallásszabadság mint egyéni szabadságjog jelentőségének csökkenését és az állam és az egyházak viszonyának hangsúlyosabbá válását.”

jelent, amelyet másoknak tiszteletben kell tartani. Ehhez a második, külső kényszermentességhez hozzá kell még tennünk azt, hogy a jogállam hatásköre itt korlátozott, tudniillik nem terjed ki a vallásos meggyőződésen alapuló nyilvános cselekvés megítélésére. Ez a korlátozás azért van, mert a vallás és az örök valóság kérdéseiben az állam nem illetékes. A lelkiismeret szerinti cselekvést az állam csak akkor akadályozhatja meg, ha az a jogrendet sérti.

Fontos megjegyeznünk, hogy a vallásszabadság csak magára a jogrendre vonatkozik, és nem a jogrendet meghaladó örök valóságra. Ezt az alapvető feltételezést nyílt levelem néhány kritikusa láthatólag nem értette meg. Voltak olyan hozzászólások, amelyek a kérdést úgy közelítették meg, mintha a politikai szabadság és a morális szabadság azonos lenne, és a demokratikus jogrend egyet jelentene a relativizmussal. A kettő egybemosása azért nem állja meg a helyét, mert a morális rend és az állami jogrend nem ugyanaz. Az igazsággal szemben az ember nem léphet fel követeléssel – azzal szemben nincs joga, csak kötelessége –, de az állammal szemben igenis van joga, még annak az embernek is, aki téved az igazságot illetően.

Erről Jacques Maritain (1882–1973), a kereszténydemokrácia eszméjének egyik legnagyobb európai kidolgozója és VI. Pál pápa személyes jó barátja is írt a 20. század közepén, a *Les Droits de l'Homme et la Loi Naturelle* (Az emberi jogok és a természetes jog) című könyvében: „Ezek közül az első jog az ember azon joga, hogy túlvilági sorsa felé azon az úton haladjon, amelyet lelkiismerete az Isten által kijelölt útként ismer fel. Istennel és az igazsággal szemben nincs joga kedve szerint akármilyen utat választani – az igaz utat kell választania, amennyiben képes azt felismerni. De az állammal, az e világi közösséggel és hatalommal szemben szabadon választhatja meg saját hite útját, saját maga kockázatára, mert lelkiismerete szabadsága sérthetetlen természetes jog.”³

A szabadság nem vagyontárgy, amelyet az állam tetszése szerint elvehet. A szabadság az emberi méltóságnak járó jog, amelyet az államnak el kell ismernie és meg kell védenie. Ezt Maritain világosan megmagyarázza: „...a természetes jog és erkölcsi lelkiismeretünk nemcsak azt mutatja meg, hogy mit kell és mit nem szabad tennünk, de a jogainkra is rávilágít, különösképpen azokra, amelyek az ember természetéből adódnak. Az embernek csupán saját létezéséből fakadóan is vannak jogai, az ember saját maga és cselekedetei teljes ura, ezért nemcsak eszköz, hanem cél is, és ezért ennek megfelelően kell vele bánni. Az emberi méltóság üres kifejezés, ha nem jelenti azt, hogy a természetes jogból fakadóan az embernek joga van arra, hogy tiszteljék, jogok vonatkoznak rá, és vannak jogai. Vannak olyan dolgok, amelyek az embernek emberi mivoltából fakadóan járnak.”⁴

Az emberi jogok a keresztény igazsághoz tartoznak, és ennek mélyebb megértése tette lehetővé a katolikus egyház számára, hogy a vallásszabadság jogát elismerhesse. „Mivel a vallásszabadság, amelyet az emberek Isten köteles tiszteletének teljesítéséhez követelnek, a polgári társadalomban kényszertől való mentességet jelent, ezért érintetlenül hagyja az embereknek és a csoportoknak az igaz vallás és Krisztus egyetlen egyháza iránti erkölcsi kötelességéről szóló hagyományos katolikus tanítást.” (*Dignitatis humanae*, 1.)

³ „Le premier de ces droits est celui de la personne humaine à cheminer vers sa destinée éternelle dans le chemin que sa conscience a reconnu comme le chemin tracé par Dieu. Vis-à-vis de Dieu et de la vérité, elle n'a pas le droit de choisir à son gré n'importe quel chemin, elle doit choisir le vrai chemin, pour autant qu'il est en son pouvoir de le connaître. Mais vis-à-vis de l'Etat, de la communauté temporelle et du pouvoir temporel, elle est libre de choisir sa voie religieuse à ses risques et périls, sa liberté de conscience est un droit naturel inviolable.” MARITAIN 1942, 103. o.

⁴ „[L]a loi naturelle et la lumière de la conscience morale en nous ne prescrivent pas seulement des choses à faire et à ne pas faire; elles reconnaissent aussi des droits, en particulier des droits liés à la nature même de l'homme. La personne humaine a des droits, par là même qu'elle est une personne, un tout maître de lui-même et de ses actes, et qui par conséquent n'est pas seulement un moyen, mais une fin, une fin qui doit être traitée comme telle. La dignité de la personne humaine, ce mot ne veut rien dire s'il ne signifie pas que de par la loi naturelle la personne humaine a le droit d'être respectée et est sujet de droit, possède des droits. Il y a des choses qui sont dues à l'homme par là même qu'il est homme.” MARITAIN 1942, 84. o.

2. tézis: A vallásszabadság jogának védelme a jogállam alapvető feladata

A vallásszabadság az emberi méltóságnak járó jog, amelyet az állam jogrendje köteles megvédeni. Tehát a vallásszabadság megfelelő tiszteletben tartásához nem elegendő, ha a vallásos csoportoknak – akár a törvények ellenére is – sikerül a társadalomban működniük, hanem inkább „[a]z emberi személy e jogát a vallásszabadsághoz a társadalom jogrendjében úgy kell elismerni, hogy polgári joggá váljon” (*Dignitatis humanae*, 2.). Ez az állítás az állam keresztény elméletén alapszik, amelyet itt nem kell átfogóan kifejtenem, mivel a mi kérdésünk csak az államnak a vallással szembeni kötelességeire és korlátozásaira vonatkozik. Ez a kérdés pedig az egyház és az állam közötti viszony kérdéskörének része.

Az egyháznak és az államnak külön hatásköre van a keresztény politikai elmélet szerint. Ennek az elméletnek a bibliai alapja Jézus mondása: „*Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené.*” (Mt 22,21) E tételt még tovább vitte az V. században Gelasius pápa, amikor a keleti császárnak írt levelében azt mondta: „*Duo sunt*”, azaz „Két olyan intézmény van, amely elsősorban kormányozza ezt a világot: az egyik a legfőbb papok megszentelt tekintélye, a másik pedig a királyi hatalom.”⁵ Bár e levél helyes értelmezése ma is vitatott, a pápa által jelzett egyházi és világi hatalomnak kétségtőlkülönkülön, önálló hatásköre van. Hogy hova essen a két hatáskör közötti vonal, az a nyugat-európai középkor politikai történelmének egyik éles vitapontja volt, és részben a mai napig nyitott kérdés marad a keresztény gondolkodásban. Egy dolog azonban bizonyos: az egyház szabadsága az államhatalom korlátozását jelenti. Az állam az emberek fölött nem mindenható, és ennek elismerése a vallásszabadság elismeréséhez is vezet.

A reformáció idején Luther a világi hatalomról szóló értekezésében az államhatalom korlátozásáról a következőképpen írt: „A világi hatalomnak vannak törvényei, amelyek tovább nem terjedhetnek, mint a testre, vagyokra s arra, ami külsőleg létezik a földön. Mert az Isten nem engedheti és nem akarhatja, hogy kívülre más valaki kormányozzon a lélek felett. Ez okból, ahol a világi hatalom arra vetemedik, hogy törvényt alkot a léleknek, Istennek jogkörébe nyúl, s csak átmítja, rontja a lelkeket.”⁶ Ezt a gondolatot Luther még tovább vitte, amikor az általános középkori véleménnyel szemben azt állította, hogy az eretnokség fölött az államnak sincsen illetékessége: „Erre ismét azt mondod: Igen, a világi hatalom nem kényszerít hitre, hanem csak külsőleg véd, hogy az embereket hamis tanítással senki félre ne vezesse; különben miképp lehetne az eretnekek ellen védekezni? Felelet: azt tegyék a püspökök, akiknek ez a hivataluk, s nem a fejedelmek. Mert eretnokséget sohasem lehet erőszakkal elnyomni, ahhoz más eszköz kell; itt más kérdésekről van szó, semhogy azokat fegyverrel el lehetne intézni.”⁷

Tehát Luther szerint – legalábbis a fenti írásában – vallásos kérdésekbe az államhatalomnak még a közrend nevében sem szabad beavatkoznia, és ez a vallásos cselekvéseknek szabad teret enged.

A római katolikus egyházban a 19. század legnagyobb pápájával, XIII. Leóval (1878–1903) kezdődött az a folyamat, amely a vallásszabadság elismeréséig vezetett. Bár XIII. Leó még nem ismerte el a vallásszabadság jogát, és bár tiltakozásul a pápai állam elvesztése ellen elődjéhez hasonlóan ő is bezárkózott a Vatikánba, a modernizálódó Európához való hozzáállása az elődjeinél mégis konstruktívabb volt (lásd MOODY 1953, 41–42., 147–161. o.). Ezzel Leó megindította azt a folyamatot, amely a II. vatikáni zsinathoz vezetett. Ehhez a folyamathoz tartozik egy nagy amerikai jezsuita is, John Courtney Murray (1904–1967), aki 1945-től kezdődően (bár egy kevésbé olvasott katolikus folyóiratban) több hosszú cikket írt a vallásszabadság kérdéséről s az egyház és az állam közötti viszonyról. Murray meg volt meggyőződve arról, hogy az amerikai történelem ebben a kérdéskörben több tanulságot is fel tud mutatni. Mivel az Egyesült Államokban nem volt az európaihoz hasonló abszolutizmus, az amerikai alkotmányos

⁵ A magyar fordítás az interneten található: <http://www.scribd.com/doc/54929310/32/LECKE>.

⁶ LUTHER 1906, 386. o. WA 11: 262. o.

⁷ LUTHER 1906, 394. o. WA 11: 268. o.

rendszer – Murray szerint – az európai liberalizmusnál erősebben kapcsolódott ahhoz a keresztény politikafilozófiában gyökerező hagyományhoz, amely a joguralom elvét és az organikus társadalmat hangsúlyozta. Hosszú cikkeiben Murray megpróbálta elválasztani az időtálló keresztény elveket a konkrét történelmi eseményektől, és XIII. Leó pápával is sokat foglalkozott. Leó pápáról szóló értekezése olyan nagy horderejű volt, hogy felettesei 1954-ben betiltották Murray további írásainak kiadását. Ám 1963-ban a II. vatikáni zsinatra VI. Pál pápa már szakértőként (peritus) hívta meg Murrayt, és a szóbeszéd szerint ő írta a *Dignitatis humanae* harmadik és negyedik változatát. Tehát a katolikus egyház végül Murray-nek adott igazat.

Cikkeiben Murray arra hívta fel a figyelmet, hogy XIII. Leó pápa újra előtérbe helyezte Gelasius „Duo sunt” elvét. Az *Immortale dei* kezdetű enciklikában például Leó ezt mondta: „Isten két hatalom között osztotta meg az emberi nem kormányzását: az egyházi és a polgári között, egyiket az isteni dolgok élére állítva, a másikat az emberiek élére. Mindkettő legfőbb, mindenik azonban a maga rendjében; az egyiknek és a másiknak is megvannak a maga meghatározott határai, amelyeket saját természete és legközelebbi célja jelölt meg oly módon, hogy mintegy zárt körnek mondhatjuk azt a területet, amelyen belül kizárólagos joggal fejti ki tevékenységét mindegyik.” (*Immortale Dei*, 13.)

Ez részben az államnak tett engedmény volt, mivel a pápa elismerte, hogy a jogállam rendelkezik némi fennhatósággal az egyházat illetően, viszont arra is igényt tartott, hogy az egyház is önállóságot élvezzen az állammal szemben. Ez a két hatalom azért létezik, mert a társadalom célja kettős: egyrészt a világi közjó, amelyért az állam felelős, a másik pedig a politikát meghaladó lelki jólét, amelyért az egyház felelős. A társadalom valódi jellegét tehát a jogállamnak tudomásul kell vennie, s ennek következtében el kell ismernie saját hatáskörének korlátozását.

Gelasiusnak „a kettőről” szóló tanítását – Murray szerint – XIII. Leó pápa határozottan képviselte az Európában éppen ekkoriban kibontakozó politikai „monizmus” szemben. Ezt a monizmust akkor egy agresszívan antiklerikális európai liberalizmus képviselte, amely a francia forradalom nyomán terjedt el és fenyegette Európát. Ez a monizmus a társadalom és az állam között nem tett különbséget, s az államot úgy értelmezte, hogy az a társadalom egésze fölött fennhatóságot élvez. Így az állam még az egyház fölött is rendelkezett volna hatalommal, és amennyiben az állam az egyházat elismerte, ez nem jogi kötelezettsége volt, hanem csupán kegy, főleg akkor, ha az egyház az államot hajlandó volt szolgálni. A monizmus tehát az abszolutizmushoz vezetett. Bár ezt az abszolutizmust Murray szerint az antiklerikális liberalizmus képviselte a 19. században, kezdetei korábbra nyúltak vissza. Ide kívánczik Murray egyik tanulmányából egy hosszabb idézet:

„Amerikában az állam és a vallás sajátos elkülönülésének gyökerei abban a politikai hagyományban keresendők, amely közvetlenül a középkori hagyománnyal áll kapcsolatban még akkor is, ha az Amerikába világias és protestáns formában jutott el. Ezzel szemben az egyház és az állam szétválasztása az európai kontinensen, amelyre a forradalmi Franciaország szolgáltatott példát, annak köszönhető markáns sajátosságait, hogy a középkori politikai örökség szétbomlásának végső stádiumát testesítette meg. Ez a romlás nem a ’89-es tanokkal és még csak nem is a reformációval kezdődött, hanem azzal az állami abszolutizmussal, amely az *ancien régime* megkülönböztető jegyévé vált, és amely a középkori államigazgatástól élesen elválik mind birodalmi, mind királyi, mind pedig helyi szinten. Az abszolutizmus legvégzetesebb és legártalmasabb következménye az volt, hogy a szuverén hatalmat egy, oszthatatlan és általános hatáskörrel rendelkező hatalomnak fogta fel. Az abszolutizmus azt a keresztényietlen alapvetést állította előtérbe, hogy a politika elsődleges, az állam pedig mindenek fölött való. Ez ahhoz az irracionális elgondoláshoz vezetett, hogy a jog az uralkodónak van alárendelve, és így lerombolta az organikus társadalom keresztény fogalmát, amelyben a rendek és az intézmények autonómiát és szabadságot élveznek. Eltörölt minden különbséget az állam és a társadalom között, és lemondott a középkori alkotmányosság elveiről.”⁸

⁸ „American separation of church and state owes its special character to the fact that it was conceived within the framework of a political tradition that was directly tributary to the medieval heritage, even though this heritage reached the shores of America

Tehát a liberális vagy demokratikus abszolutizmushoz nagyon szorosan kötődik a „szuverenitás” fogalma. A szuverenitás modern fogalma a középkori keresztény politikai filozófiai hagyományban nem található meg, sem Luther, sem Kálvin írásaiban és a Bibliában sem, hanem a francia Jean Bodinre (1529–1598) vezethető vissza, akinek a gondolatait Thomas Hobbes (1588–1679) fejlesztette tovább. A keresztény ember csak komoly fenntartásokkal tudja a „szuverenitás” fogalmát elfogadni, sőt Jacques Maritain szerint a fogalmat a politikai filozófiából teljesen el kellene távolítani, mivel „ez a fogalom lényegében hibás, és félreértésekhez vezethet, ha tovább használjuk”.⁹ A szuverenitás modern fogalma olyan fennhatóságot jelent, amely abszolút, márpedig a keresztény tanítás szerint csak Isten élvezhet ilyen fennhatóságot. A modern szuverenitást élvező politikai hatalom minden törvény forrásának tekinti magát, vagyis Isten törvényét és a természetes jogot figyelmen kívül hagyva a „szuverén” állam saját akarata alapján dönti el, mi a jó és mi a rossz. A középkori keresztény politikai hagyomány ezzel szemben az ilyen politikai fennhatóságot nem az államnak, hanem a jognak tulajdonította. Ezt szépen fogalmazza meg a nagy anglikán egyházatya, Richard Hooker (1554–1600) az *Of the Laws of Ecclesiastical Polity* (Az egyházigazgatás törvényei) című művében: „Boldogabbak azok az emberek, akik számára a törvény a Király, mint azok, akik számára a Király a törvény... habár a Király hatalmának mindenki és minden alávetett, a Király mindenek fölötti hatalma annyiban korlátozott, hogy eljárásaiban a törvény szabályainak megfelelni köteles. Királyi kormányzásunk alapszabálya: *Lex facit Regem*.”¹⁰ A joguralom elve a középkori politikai hagyomány egyik legnagyobb hagyatéka (lásd CARLYLE–CARLYLE 1936, 503–526. o.). Sajnos ezt az örökséget – Murray szerint – az abszolutizmus korában a „szuverenitás” fogalmával nagyrészt kicserélték.

Az abszolutizmust indokló hobbesszerű szuverenitás az európai liberalizmusba Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) közvetítésével került be. A szuverenitás Rousseau szerint abszolút és oszthatatlan. A *Társadalmi szerződés* (Du contrat social) című művében úgy érvelt, hogy természetes állapotában minden egyén maga fölött szuverén, de ezt az egyéni szuverenitást egy társadalmi szerződéssel átadja a népközösségnek. Ezzel a népközösség szuveréné válik, aminek következtében nincs fölötte fennhatóság, hanem korlátlan szabadságot élvez. Ahogy Rousseau mondja: „ellenkeznek az állam természetével az, ha az uralkodó olyan törvény alá rendelné magát, amelyet nem szeghet meg.”¹¹ A népközösség szuverenitását az úgynevezett általános akaraton keresztül juttatja kifejezésre. Mivel az általános akarat a közérdeket képviseli, amely az egyéni érdekektől különbözik, ellene nincsen fellebbezési jog: „Mindenkint, aki megtagadja az engedelmisséget a közakarattal szemben, az egész közösség rákényszerítheti erre;

in secularized and Protestantized form. In contrast, Continental separation of church and state, of which Revolutionary France exhibited the exemplar, owed its very different peculiarities to the fact that it represented the final state in the corruption of the medieval political heritage. This corruption did not begin with »the principles of '89,« or even with the Reformation. It began with the beginnings of that state absolutism which became the distinctive mark of the *ancien régime*, setting it off sharply from medieval polity, whether imperial, royal, or municipal. The most fateful, corrupting consequence of absolutism was the development of the notion of sovereignty as one, indivisible, and omniscient. Absolutism enthroned the unchristian principle of the primacy of the political, the supremacy of the *raison d'Etat*. It led to the irrational idea of law as simply the command of the sovereign. It destroyed the Christian concept of an organic society, whose several orders and institutions have their own autonomy and freedom. It cancelled out all distinction between state and society. It abandoned the principles of medieval constitutionalism.” MURRAY 1953a, 147. o.

⁹ „This concept is intrinsically wrong, and bound to mislead if we keep on using it.” MARITAIN 1951, 29. o.

¹⁰ „Happier that people, whose law is their King in the greatest things than whose King is himself their law... though no manner person or cause be unsubject to the King's power, yet so is the power of the King over all and in all limited that unto all his proceedings the law itself is a rule. The axioms of our regal government are these, *Lex facit Regem*.” HOOKER 1989, 146–147. o.

¹¹ „Il est contre la nature du corps politique que le souverain s'impose une loi qu'il ne puisse enfreindre.” ROUSSEAU 1762, I. rész, 7. fejezet. A fordítás elérhető a <http://mek.oszk.hu/08800/08879/08879.pdf> honlapon.

ennek nincs más jelentősége, mint hogy kényszerítik, hogy szabad legyen.”¹² A Rousseau-féle modern szuverenitás sem az Isten törvényét, sem a természetes jogot nem ismeri el. Jacques Maritain véleménye szerint: „A szuverenitás és az abszolutizmus fogalma ugyanannak a fának a gyümölcse. Együtt is kell őket szemétre dobni.”¹³

Az ilyen liberális abszolutizmussal – Murray szerint – szemben állt XIII. Leó pápa, aki az egyház szabadságjogát kívánta ezzel biztosítani (MURRAY 1952). Az egyház szabadsága a gelasiusi „kettő” tanításán alapul, mivel e szerint a tanítás szerint az állammal szemben az egyház önálló közösség. Az állam korlátozott jellegét elismerve a politikai hatalmon lévőknek egyik felelőssége, hogy megvédjék és elősegítsék az egyház szabadságát. Természetesen az egyház szabadságán XIII. Leó a római katolikus egyház szabadságát értette, és ezt nem tekinthetjük úgy, mint ami teljes mértékben alátámasztja a modern vallásszabadság jogát. Murray azonban meggyőzően úgy érvelt, hogy mivel Leó polemikus viszonyban állt az európai liberalizmussal, állásfoglalásaiban összefonódtak az időtlen teológiai elvek és a pragmatikus történelmi megoldások. Elméleti szinten Leó pápának az volt a szándéka, hogy elutasítsa a színlelt liberalizmust, viszont a liberalizmusból fakadó problémákra az adott helyzetben keresett megoldást. Ilyenkor Leó pápa többször gondolt az *ancien régime* gyakorlatára is, amely egy atyáskodó államfőt, vagyis „paterfamiliast” szeretett volna, aki a helyes vallásról gondoskodik (lásd MURRAY 1953b).

A mai világban azonban – mondja Murray – egy atyáskodó államra már nincs szükség, mivel az egyéni emberi méltóságot egyre jobban felismerjük, és az emberek egyre jobban készen állnak az önrendelkezésre. A mai világban nem úgy teljesíti az állam a társadalomban megjelenő vallásos törekvések iránti felelősségét, hogy a katolikus egyház szabadságáról, hanem úgy, hogy minden ember vallásszabadságáról gondoskodik. Megint egy Murray-idézet: „A vallás kellő és megfelelő társadalmi elbánásban részesül, ha az alkotmányos jogrend elismeri, garantálja és védelmezi az Egyház szabadságát, úgy is, mint vallási közösségét és mint egyházi fennhatóságát, és ezzel egyidejűleg hasonlóképpen elismeri, garantálja és védi az egész népközösség általános vallási szabadságát – legyen az személyes, egyházi, közösségi vagy gyakorlati. A mai viszonyok között az Egyház nem követel – sem a szó szoros értelmében, sem pedig elvi alapon – jogi kiváltságot. Az Egyház elveikben és minden helyzetben vallási szabadságot kér önmagának és minden embernek.”¹⁴

Minden ember vallásszabadsághoz való jogának tisztelete azt jelenti, hogy az állam a különböző vallási közösségeket semlegesen és pártatlanul kezeli, ahogyan a *Dignitatis humanae* is magyarázza: „a vallásos cselekmények... természetüknél fogva meghaladják a földi és mulandó dolgok rendjét. Ezért a polgári hatalom, melynek sajátos célja, hogy a mulandó közjóról gondoskodjék, köteles ugyan a polgárok vallásos életét elismerni és támogatni, de túllépi határait, ha a vallásos cselekedeteket irányítani vagy akadályozni merészeli.” (*Dignitatis humanae*, 3.)

A fenti semlegességi elvvel szemben azt mondják mostanában Magyarországon, hogy Európa több országában is megkülönböztetik a vallási közösségeket, sőt vannak olyan országok, ahol még mindig vannak államegyházak. De az erre történő hivatkozás nem elegendő a magyar törvény védelmében, mert más országokat illetően pontosan meg kell vizsgálni, milyen alapon különböztetik meg a vallási közösségeket, mekkora különbséget tesznek a kiváltságok

¹² „...que quiconque refusera d’obéir à la volonté générale, y sera contraint par tout le corps; ce qui ne signifie autre chose sinon qu’on le forcera à être libre.” ROUSSEAU 1762, 1. rész, 7. fejezet.

¹³ „The two concepts of Sovereignty and Absolutism have been forged together on the same anvil. They must be scrapped together.” MARITAIN 1951, 53. o.

¹⁴ „Public care of religion is provided in both necessary and sufficient measure when the order of constitutional law recognizes, guarantees, and protects the freedom of the Church, both as a religious community and as a spiritual authority, at the same time that it gives similar recognition, guarantee, and protection to the general religious freedom – personal, ecclesial, associational, and practical – of the whole body politic. Within the new perspectives of today, the Church does not demand, per se and in principle, a status of legal privilege for herself. The Church demands, in principle and in all situations, religious freedom for herself and religious freedom for all men.” MURRAY 1964, 522–523. o.

között, és van-e egyenlő esélye minden vallási közösségnek, hogy a kiváltságok élvezői közé kerüljön. Nem feltétlenül sértik a vallásszabadság jogát az egyházak közötti különbségek, ha történelmi vagy társadalmi adottságból erednek. Ez jelentheti például, hogy egy nagy egyház egy kis egyháznál több állami támogatásban részesül, vagy hogy egy történelmi egyház más egyháznál nyilvánosabban szerepelhet nemzeti ünnepeken. Az ilyen különbségek nem sértik a semlegesség és pártatlanság elvét, mivel a társadalomban gyökerezett és megnyilvánuló különbségeknek megfelelően. A magyar törvényt illetően akkor a kérdés az, hogy indokoltak-e azok a különbségek, amelyeket a törvény tesz vallási egyesületek és egyházak között, vagy pedig a vallási közösségekkel szemben kettős mércét alkalmaz.

3. tézis: A 2011. évi CCVI. törvény sérti az alkotmányosságot

A vallásszabadságról szóló úgynevezett sarkalatos törvényről már annyit vitatkoztak, hogy a különböző szempontok részben össze is keveredtek. Bár én egyetértek azzal, hogy a CCVI. törvénynek több hibája is van, itt nem tudom mindegyiket megvitatni. Ezért nem a törvény kettős mércéjéről fogok beszélni, hanem csak a törvény legsúlyosabb hibájára szeretnék rámutatni: ez pedig az, hogy egy egyház nyilvántartásba vételéről az Országgyűlés dönt.

A törvény e rendelkezése már azért is kifogásolható, mert a hatalmi ágak elkülönítését gyengíti, mivel a törvényhozási feladatot és a bírósági feladatot összemosza. Holott ez a demokrácia egyik alapelve, amelynek fontosságára XXIII. János pápa is felhívta a figyelmet a *Pacem in terris* kezdetű enciklikájában: „Úgy véljük, hogy legjobban az felel meg az ember természetének, ha a polgárok együttélése úgy alakul ki, ha ott a hatalmi ágak három rendje van meg, amely a három legfőbb állami feladatnak alkalmasan megfelel.” (*Pacem in terris*, 68.) A hatalmi ágak elkülönítésének a fontosságát hangsúlyozta Eivind Berggrav (1884–1959) norvég evangélikus püspök is, aki hazájában a náci megszállás ellen küzdött. Berggrav püspök aggodalmát fejezte ki azzal az európai demokratikus tendenciával kapcsolatban, miszerint a politikai hatalom a végrehajtó ág rovására egyre jobban a parlamentbe szorul: „Amikor a parlament meggyengíti a végrehajtói hatalmat, kénytelen magára vállalni azokat a funkciókat, amelyektől megfosztja azt. Ezzel az a tendencia is együtt jár, hogy magából a törvényhozásból is végrehajtói hatalmat kovácsolnak. Következésképp a törvény koncepciója maga is észrevétlenül megváltozik. Eredetileg az ember kormányzott és a törvények alapján hozott döntéseket, most viszont a törvényhozáson keresztül kormányoz. Ha a parlament meg akar tenni valamit, akkor hoz egy törvényt!” Ez ellen a folyamat ellen az egyik legfontosabb védekezés a független bíróság. Erről azt mondja Berggrav: „a független bíróságok minden egyéb önálló tényezőnél többet tettek az emberi szabadság védelmében.”¹⁵

Még jobban látjuk annak problematikus voltát, hogy az egyház elismerését az Országgyűlésre bízják, ha a kérdést a nyugati filozófia fényében nézve vizsgáljuk meg, egészen Szókratészig visszanyúlva. Közismert, hogy Szókratészt a hazaárulás, pontosabban az istentelenség vádjával végezték ki. A tárgyalás napján, mielőtt a bíróság elé került – Platón szerint – Szókratész egy Eutüphron nevű emberrel az istentelenségről és a szent helyes értelmezéséről vitatkozott. Eutüphron azt állította, hogy a szent az, amit az istenek szeretnek, mire Szókratész rákérdezett: „A szentet azért szeretik az istenek, mert szent, vagy azért szent, mert az istenek szeretik?”¹⁶ Ez az úgynevezett Eutüphron dilemmája válaszut elé állította az ókori és a később kibontakozó európai kultúrát. Ha a szentet azért szeretik az istenek, mert

¹⁵ „When parliament weakens the executive branch it must itself assume those functions of which it deprives the executive branch. Along with this goes the tendency to make legislation into an executive medium. Thus in all quietness the conception of law is altered. Originally men governed and made decisions on the basis of laws. Now men have begun to govern by means of legislation. If parliament wants something it makes a law! ... our independent courts have safeguarded human liberty more than any other single factor.” BERGGRAV 1951, 164–165. o.

¹⁶ *Εὐθύφρων* 10a: τὸ ὅσιον ὅτι ὅσιον ἐστὶν φιλεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν, ἢ ὅτι φιλεῖται ὅσιον ἐστὶν.

szent, akkor annak objektív valósága van, amelyet mindenkinek el kell ismernie. De ha a szent csak azért szent, mert az istenek szeretik, akkor nincs objektív valósága, hanem az istenek önkényes akaratától függ. Az egyik út a morális világ objektivitására, az egyéni kedvezménytől független igazságra vezetett, a másik út pedig a relativizmushoz, a korlátlan szabadsághoz és az önkényességhez. Szókratész után így tehetjük föl a kérdést: Magyarországon azért ismer el egy egyházat az Országgyűlés, mert valóban egyház, vagy azért egyház, mert ezt az Országgyűlés elismeri? Ha az előbbiről van szó, akkor az egyház elismerése a vallási közösség objektív jellegétől függ, és ezt az objektív jellegét miért ne tudná elismerni egy politikai megfontolásoktól független bíróság? Ha az utóbbiról, tehát arról, hogy az egyház jellege politikai döntéstől függ, akkor miben különbözik ez az erkölcsi relativizmustól?

A CCVI. törvénynek ez a része mind teológiailag, mind jogilag elfogadhatatlan. XIII. Leó pápa is, jóval a vallásszabadságot kihirdető *Dignitatis humanae* című dokumentum előtt, a szabadságról szóló *Libertas praestantissimum* kezdetű enciklikájában a következőt írta: „Ha egyszer elismert, hogy senki sincsen az ember fölött, akkor az következik, hogy a polgári szervezet és társadalom létrehozó oka nem egy, az emberen kívül vagy fölötte álló elvben, hanem az egyesek szabad akaratában keresendő, a nyilvános hatalom mintegy első okától, a néptől származtatandó, és azonkívül, valamint az egyesek cselekvésmódjára egyedül az egyéni ész irányadó – úgy az összes emberek belátása egyedüli zsinórmértéke az államok eljárásának... a törvény, amely azt állapítja meg, hogy mit kell tenni és mit kerülni, a többség önkényére bízatik, ami meredek lejtőn a zsarnoksághoz vezet.” (*Libertas praestantissimum*, 15., 16.)

Az pedig igaz, hogy a vallásszabadságról szóló magyar törvény a többség akaratától teszi függővé az egyház elismerését. Az Országgyűlés „szuverenitása” alá helyezi a jogalkalmazást, és így a joguralom elvét sérti, ezzel pedig az alkotmányosságot is áthágja. Ugyanígy problémásnak találja az Országgyűlésre ruházott egyházak bejegyzését a Velencei Bizottság szakvéleménye is, amely szerint: „A vallási közösségek (szervezetek) elismerése vagy elismerésének megtagadása teljes mértékben az Országgyűlés hatáskörében marad, és így elkerülhetetlenül többé-kevésbé politikai megfontolásoktól függ. Nemcsak azért, mert az Országgyűlés aligha képes a törvényben foglalt meghatározások értelmezésének részletes vizsgálatát elvégezni, de azért is, mert az effajta eljárás mód nem nyújt megfelelő garanciát a törvény semleges és pártatlan alkalmazására... A törvény első alkalmazásából világosan kitűnik, hogy az alkalmazott kritériumok nem egyértelműek, ráadásul az eljárás egyáltalán nem átlátható. A magyar Országgyűlés döntéseinek indítéka nem nyilvános és nem megalapozott. Az elismerésről az Országgyűlési Bizottság törvény (pozitív elbírálás esetén) vagy határozat (negatív elbírálás esetén) formájában dönt. Ez nem felel meg a törvényes eljárás követelményének. A fentiek alapján a törvény, amely kétharmados többséget kívánó sarkalatos törvény, hangsúlyozza az eljárás demokráciát érintő hiányosságait... A Velencei Bizottság javasolja a regisztrációs eljárás módosítását úgy, hogy a törvényes eljárás követelményei, a semlegesség és a pártatlanság kritériumai és az eljárásrend garanciái érvényesüljenek.”¹⁷

Ez már nyilván nagyon súlyos kritika, amelyet egy kormánynak kötelessége lenne orvosolni. Ez elől a kritika elől nem lehet a „liberális külföldi támadásra” való hivatkozással kitérni. A kritika egyébként nemcsak liberálisoktól és nemcsak

¹⁷ „The recognition or de-recognition of a religious community (organization) remains fully in the hands of Parliament, which inevitably tends to be more or less based on political considerations. Not only because Parliament as such is hardly able to perform detailed studies related to the interpretation of the definitions contained in the Act, but also because this procedure does not offer sufficient guarantees for a neutral and impartial application of the Act... It is obvious from the first implementation of the Act that the criteria that have been used are unclear, and moreover that the procedure is absolutely not transparent. Motives of the decisions of the Hungarian Parliament are not public and not grounded. The recognition is taken by a Parliamentary Committee in the form of a law (in case of a positive decision) or a resolution (in case of a negative decision). This cannot be viewed as complying with the standards of due process of law. Under this background, the very nature of the Act, which is a cardinal law, requiring a two-third majority, emphasizes the democratic deficit of the procedure... the Venice Commission recommends amending the registration procedure so that the standards of due process of law are applied, neutral and impartial criteria are used and procedural guarantees are foreseen.” Opinion 664/2012. *European Commission for Democracy Through Law* (Venice Commission), 12. o. (76–78. bekezdés).

külföldről jön, hanem, ha halkan is, a magyar egyházakban is hallható. Fabiny Tamás evangélikus püspök többször is kifogásolta, hogy az Országgyűlés ismeri el az egyházakat, és e döntés ellen nincsen fellebbezési lehetőség.¹⁸ Katolikus részről is lehetett a törvénnyel szemben fenntartást hallani. A *Katolikus szemmel* című, március 3-án indult internetes blogon, a *Baer teológus, Márfi érsek és Gyurcsány politikus levelei* című cikkben a szerző az Országgyűlésre ruházott nyilvántartásba vételi módszert kérdőjelezi meg.¹⁹ Egy, a *Magyar Kurír*-ban január 24-én megjelent cikk, amely Schanda Balázssal, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karának dékánjával folytatott beszélgetésről számol be, bár több ponton is védi a sarkalatos törvényt, azt is elismeri, hogy az új magyar törvénynek „valóban sajátos eleme, hogy az egyházi státuszt a parlament adományozza”, és azt feltételezi, hogy egy esetleges felperesnek esélye lenne a strasbourgi bíróságon (SZILVAY 2012). Az evangélikus.hu portálon megjelent nyílt levelemhez kapcsolódó hozzászólások között pedig olyanok is voltak, amelyek elismerték a törvény néhány hibáját, ideértve azt is, hogy az Országgyűlés dönt az egyház nyilvántartásba vételéről.

A törvénynek ezt a részét magyar jogászok is kifogásolják. Dr. Rixer Ádám, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogi Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense a parlamenti egyházak bejegyzéséről ezt írja: „kérdés azonban, hogy az Országgyűlés szerepének közvetlenné válásával nem egy olyan rendszert hozott-e létre..., amely végletesen szubjektív, s napi politikával átítatott szintre emeli az új egyházak elismerésének »hatósági« feladatait. Ebben az új rendszerben ugyanis az egyházzá válás sokkal inkább múlhat például azon a tényen, hogy – adott esetben – néhány független képviselő a 2/3 érdekében hajlandó-e a kormánnyal szavazni, mint hogy az adott entitás valóban minden szempontból megfelel-e a törvényi kritériumoknak.” (RIXER 2011, 43. o.) Dr. Mink Júlia, az emberi jogok specialistája az egyházak bejegyzéséről viszont a következőt írja: „Való igaz tehát, hogy az állam szabályozhatja az egyházi jogi státusz megszerzésére irányuló eljárásokat, azonban ezt távolról sem teheti »saját belátása« szerint, az eljárás nem lehet önkényes, az állam nem »válogathat« kénye-kedve szerint a vallási közösségek között. Nem teheti kvázi lehetetlenné és a végletekig átpolitizálttá az egyházi jogi státusz megszerzését, például azáltal, hogy arról az Országgyűlés dönt kétharmados többséggel, normatív kötöttségek nélkül – különösen akkor, ha az egyházi státuszhoz számottevő privilégiumot is rendel, amint azt a magyar szabályozás összességében teszi.” (MINK 2011, 57. o.)

Ezeket az aggodalmakat a „keresztény” kormány sajnos egyáltalán nem veszi tudomásul. Lukács Tamás egy március 20-án a Lánchíd rádióknak adott interjújában tizenkét percig beszélgetett a Velencei Bizottság jelentésének „logikai ellentmondásairól” anélkül, hogy a jelentésnek az Országgyűlésre ruházott hatalmat érintő legsúlyosabb kritikáira érdemben válaszolt volna. Semjén Zsolt a hozzám intézett, Márfi Gyulát védő nyílt levelében ezen a nagyon lényeges ponton átsiklott. Jó lenne tudni, melyek azok az érvek, amelyekkel a kormány a CCVI. törvénynek ezt a kritikákkal illetett részét indokolja, amikor mind a magyar egyházak híveinek egy része, mind magyar jogászok, mind a Velencei Bizottság aggasztónak tartják, s a római katolikus egyház tanításával is nyilvánvalóan ellentétes. A magam részéről az egyetemes anyaszentegyházzal együtt vállalom: LEX FACIT REGEM, NON REX FACIT LEGEM!

4. tézis: A keresztény egyházaknak tanúskodniuk kell a vallásszabadság igazságáról

A keresztény embernek a felismert igazságról minden körülmények között kell tanúskodnia. E hitvallás mindig egy adott helyzetben önt konkrét formát. Természetesen Amerikában élő amerikai állampolgárként nem tudom

¹⁸ Fabiny Tamás evangélikus püspök álláspontjáról lásd a következőket: FAGGYAS 2011. 2012. március 1-jén a Klubrádió Bolgár Györgynek adott interjúja: Az egyházügyi törvényről és dr. David Baer nyílt leveléről kérdezték a Klubrádióban dr. Fabiny Tamás püspököt. *Evangelikus.hu*. 2012. március 2. <http://www.evangelikus.hu/aktualis/az-egyhazi-ugyi-toervenylrol-kerdeztek-a-klubradioban-dr-fabiny-tamas-puspoekoet?searchterm=Fabiny+klubradio>. (Letöltés: 2012. december 1.)

¹⁹ Baer teológus, Márfi érsek és Gyurcsány politikus levelei. *Katolikus szemmel*. <http://katolikuszemmel.wordpress.com/2012/03/03/baer-teologus-marfi-erssek-es-gyurcsany-politikus-levelei/>. (Letöltés: 2012. december 1.)

megmondani, hogy milyen formában és milyen tartalommal kell nektek, magyarországi keresztény testvéreimnek a közös igazságunkról tanúskodnotok. Ám mivel a keresztény hit nem ismer országhatárokat, szeretnék arra az igazságra rámutatni, amely engem is szólásra készítetett. Én a CCVI. törvényt igazságtalannak tartom. Ha a fent kifejtett érveléseim helytállóak: ha a vallásszabadság a keresztény hit szerint olyan emberi jog, amelyet az államnak saját jogrendjében el kell elismernie, és ha a CCVI. törvény a jogállamiságot és a vallásszabadság jogát sérti, akkor nem kellene ez ellen a törvény ellen a magyarországi keresztényeknek szót emelniük? És mivel az egyház keresztény egyénekből áll, nem lenne-e a keresztény egyházaknak kötelessége – ha a fenti érvelések helytállóak –, hogy ez ellen az igazságtalan törvény ellen tiltakozzanak? Nem lenne egy ilyen tiltakozás még indokoltabb egy olyan helyzetben, amikor a kormány kereszténynek nevezi magát? Egy „keresztény” kormány rossz törvénye rossz színben tüntetheti fel a keresztény nevet, és olyan benyomást kelthet, mintha az egyházak saját kényelmükért hajlandók lennének beleegyezni az igazságtalanságba. Ez pedig elidegeníti az embereket az egyháztól és a Krisztusról szóló üzenetétől.

Azt a kérdést is fel lehet vetni, hogy megengedheti-e magának az egyház, hogy egy igazságtalan törvény önkéntes haszonélvezője legyen. Erre a kérdésre nemleges kell hogy legyen a válasz, ha Immanuel Kant filozófus gondolataira támaszkodunk. Kant szerint minden belső döntés csak akkor jó, ha megfelel az erkölcsi törvénynek. Az erkölcsi törvényt pedig az úgynevezett kategorikus imperatívusz fogalmazza meg: „Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényadás elvéként érvényesülhessen.”²⁰ Ez alatt Kant azt érti, hogy az embernek a döntését meghatározó belső alapelve olyan kell legyen, amely minden embernek a belső alapelve lehetne, azaz amelyet általánosítani lehet. Kant a kategorikus imperatívuszt egy nehéz helyzetbe szorult emberrel példázza, aki olyan ígéretet tesz, amelyet nem áll szándékában megtartani. Ennek az embernek az alapelve az, hogy „a nehéz helyzetből hazug ígérettel ki fogom magam húzni”, csak hogy ha mindenki ezt csinálná, olyan világban élnénk, ahol senki sem bízna a másik ígéretében, és magának az ígéret fogalmának sem lenne tartalma. Tehát a hazug ember belső alapelvét nem lehet általánosítani.

Ennek a gondolatmenetnek a keretében gondolkodjunk el azon, mi lehet az a belső alapelv, amelynek alapján egy vallási közösség elfogadja az Országgyűlés kiváltságokkal járó egyházi elismerését: „Olyan kiváltságokat fogadjunk-e el saját vallási tevékenységeinkre vonatkozóan, amelyek másoknak ugyanazon vallási tevékenységeikért nem járhatnak?” Ha ezt az alapelvet általánosítanánk, akkor miféle világban élnénk? Egy olyan világban, ahol mindenki a saját érdekét a másik rovására próbálja érvényesíteni, ahol az emberek egymással polgárháborús viszonyban állnak. Egy ilyen világban pedig az igazság fogalmának sincs tartalma. Tehát az alapelvet nem lehet általánosítani, és így a kanti gondolatmenet szerint az Országgyűléstől kapott egyházi elismerésnek ilyenfajta elfogadása az erkölcsi törvénnyel nem összeegyeztethető. Biztosra nem mondhatom, hogy ez a kanti érvelés helytálló, de engem nyugtalanít, hiszen ha helytálló, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a mai Magyarország az Országgyűlés általi egyházi bejegyzést egy hitvalló egyháznak nem szabad elfogadnia.

A kanti érvelés arra mindenesetre felhívja a figyelmet, hogy problémás az állami kegyen alapuló egyházi státusz. Ez a megoldás meggyőződés szerint az egyházak hátrányára fog valni, már azért is, mert a politika természete változó, s így aki ma éppen nyertes, holnap vesztes is lehet. Amennyiben az elismert egyházak pozíciója nem jogon alapul, hanem kiváltságon, akkor azokat a kiváltságokat az egyenlőség nevében egy későbbi kormány elveheti. Mert amit az állam ad, azt az állam el is veheti.

Tudom, hogy messziről figyelem a dolgokat, de egyszerűen nem vagyok képes elhinni, hogy a magyar hívők többsége ezzel az úgymond „vallásszabadságról” szóló törvénnyel egyetért. Inkább azt gondolom, hogy mivel a jelenlegi kormányt más okból támogatják, ezt a nem kívánatos törvényt – tekintetüket elfordítva – eltűrik. A keresztény

²⁰ „...ich soll niemals anders verfahren als so, daß ich auch wollen könne, meine Maxime solle ein allgemeines Gesetz werden.” KANT 1903, 4: 402. o.

hitet sértő állami intézkedést azonban az egyházaknak szóvá kellene tenniük, mivel a hitvalló egyház semmilyen kormányának nem lehet a kiszolgálója, még egy magát kereszténynek nevező kormányának sem.

A nyílt levelemhez kapcsolódó rengeteg hozzászólás közül volt egy – benyomásom szerint talán egy fiatalasszonyé –, amely rám különösen hatott, és amelyből most idézni szeretnék: „Kedves Professzor Úr! ... Próbálkozása, hogy a józan ész és az érző szív segítségével rávilágítson arra a nagy bajra, ami a demokrácia leépítésével hazámban történt, véleményem szerint nem sikerülhet... Sajnálom, hogy ezt mondom. Jó lenne remélni, jó lenne egymással beszélni tudni. Jó lenne ugyanabban a valóságban élni. Honfitársaim megtévesztése olyan sikeres, hogy ez már nem sikerülhet. Aggódok nagyon a hazámért.” Ennek az asszonynak ezt üzenem: nem szabad olyan következtetést levonni, mintha haszontalan lenne felszólalni, mert nem rajtunk múlik az ügy! A mi dolgunk nem az, hogy a dolgokat irányítsuk, hanem az, hogy felszólaljunk az igazságért, ha azt felismerjük. Az összefüggéseket, az okokat és okozatokat, néha még a saját tetteink hatását sem látjuk, mégis bízunk abban, hogy az igazság a saját erejével mozgathatja a történéseket. Nem a legnagyobb hang lesz a győztes, és nem a legerősebb jut győzelemre, mert a mi hitünk szerint Urunk „*megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel*”, és azután „*fel is magasztalta őt Isten mindenek fölé*” (Fil 2, 7,9). „*Ha ugyanis mindent alávetett neki, akkor semmit sem hagyott, ami ne lenne neki alávetve. Most ugyan még nem látjuk, hogy minden uralma alatt áll, azt azonban látjuk, hogy az a Jézus, aki rövid időre kisebbé lett az angyaloknál, a halál elszenvedése miatt dicsőséggel és tisztességgel koronáztatott meg.*” (Zsid 2,8–9) Mivel mi ezt a Jézust követjük, nekünk nincsen szükségünk másokat elnyomó kiváltságokra, pozíciókat védő politizálásra, ellenfeleinket rágalmazó támadásokra, mert végeredményben nem a mi ügyünkről van szó. Nem mi osztjuk az igazságot, mivel az nem a mi tulajdonunk; mi csak igyekezzünk követni az igazságot, s amennyiben ezt a szolgálatunkat hűségesen teljesítjük, és állhatatosan járjuk be az előttünk levő pályát, akkor tetteinknek és szavainknak a mi segítségünk nélkül lesz meg a jó hatása.

Az igazságnak tőlünk független ereje többször is bebizonyosodott már, nemcsak a politikában, hanem az egyház történelmében is. Az idők folyamán az intézményes egyház a keresztény igazságot többször is félreértelmezte, különösen akkor, amikor a vezetői politikai befolyás alá kerültek. De a keresztény igazság az önféjű vezetők ellenére is mindig diadalmaskodott. Egyik legjobb példa erre éppen a vallásszabadság története. Ennek egy jelentős fejezete arról szól, hogy a keresztények által üldözött keresztények Észak-Amerikába menekülve olyan alkotmányos rendszert alkottak, amely mindenkinek egyenlő vallásszabadságot biztosított, és ezzel megalapozták a társadalomban a hitbuzgó élet lehetőségét. Néhány száz évvel később egy nyitott és mélyen gondolkodó római katolikus pap, mint láttuk, a középkori politikai hagyományban kezdte keresni a vallásszabadság keresztény alapját, amelyet egy ismeretlen folyóiratban megjelenő cikkeivel be is bizonyított. Olyan erővel, hogy a vallásszabadságot ellenző egyházi vezetők e szerény pap minden további írását betiltották mindaddig, amíg maga a pápa nem kérte fel, hogy írja meg a II. vatikáni zsinat vallásszabadságról szóló dokumentumát. Így, egy láthatatlan ok-okozati láncba bekapcsolva, egyetlen pap arra vezette a római katolikus egyházat, hogy ismerje el a vallásszabadság jogát, és hogy ezt egy olyan zsinati deklarációval tegye, amely mértékadó az egyetemes kereszténység számára. Mert ilyen a keresztény igazság!

Mi, evangélikusok pedig a keresztény igazság független erejének, a reformáció nagy korszakának vagyunk a tanúi, egy olyan kornak, amikor a korrupcióval fertőzött akkori egyház elbukott egy, a lelkiismeretéhez tántoríthatatlanul ragaszkodó ágostoni szerzetes kiállításán. A keresztény hitvallással szembeszegülő intézményes egyházzal szerzett tapasztalat arra vezette Luthert, hogy a rejtőző egyházzal kezdjen beszélni. A hitvalló egyház rejtőző egyház, amely bár az intézményes egyházban található, mégsem azonos azzal. Az intézményes egyházban érdekek mozognak, amelyek másokkal szemben magasabb rangra törekszenek. A hitvalló egyház pedig, mivel Krisztusra bízta a létét, nem politikai csataterén próbálja saját befolyását növelni, hanem a hitéről tett vallomásával az igazságnak engedi át a szót, hogy az igazság befolyásolhassa az embereket. Nekünk pedig az a küldetésünk, hogy megkeressük és – a

politikai eszközöket félretéve – erőszakmentes hitvallásunkkal hívjuk fel a figyelmet e rejtőző egyházra. Mivel nem rajtunk múlik az ügy, nem is fogunk elcsüggedni, hanem fittyet hányunk a másokat elnyomó és saját előnyökért harcoló szereplőkre, akárcsak a népet félrevezető vezetőkre, s a mindenkori rejtőző hitvalló egyházzal valljuk meg bátran: VICIT AGNUS NOSTER, EUM SEQUAMUR!

Hivatkozott művek

- A II. vatikáni zsinat Dei Verbum kezdetű dogmatikus konstitúciója az isteni kinyilatkoztatásról.* Web: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=11> (Letöltés: 2012. december 1.)
- A II. vatikáni zsinat Dignitatis Humanae kezdetű deklarációja a vallásszabadságról.* Web: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_hu.html. (Letöltés: 2012. december 1.)
- BERGGRAV, Eivind 1951. *Man and State*. Ford. George Aus. Muhlenberg Press, Philadelphia.
- CARLYLE, R. W. – CARLYLE, A. J. 1936. *A History of Mediaeval Political Theory in the West*. 6. köt. Barnes and Noble, New York.
- EVANS, Carolyn 2001. *Freedom of Religion under the European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, Oxford. /Oxford European Human Rights Series./
- FAGGYAS Sándor 2011. Az egyház élő halként ússzon szemben az árral. *Magyar Hírlap online*, 2011. december 31. http://www.magyarhirlap.hu/belfold/megdolgozunk_a_szovetsegert_.html. (Letöltés: 2012. december 1.)
- GRASSO, Kenneth L. 2004. John Courtney Murray, „the Juridical State”, and the Catholic Theory of Religious Freedom. *Political Science Review*, 33. évf. 1–61. o.
- HOOKE, Richard 1989. *Of the Laws of Ecclesiastical Polity*. Cambridge University Press, Cambridge. /Cambridge Texts in the History of Political Thought./
- KANT, Immanuel 1903. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. In: *Gesammelte Schriften (Akademie-Ausgabe)*. 4. köt. Berlin. 387–463. o.
- LUTHER Márton 1906. *A világi felsőségről*. Ford. Mayer Endre. In: *D. Luther Márton művei*. 3. köt. Szerk. Masznyik Endre. Pozsony.
- MARITAIN, Jacques 1942. *Les Droits de l'Homme et la Loi Naturelle*. Editions de la Maison Française, New York.
- MARITAIN, Jacques 1951. *Man and the State*. University of Chicago Press, Chicago.
- MINK Júlia 2011. Egyháztörvény. *Fundamentum*, 3. szám. 55–58. o.
- MOODY, Joseph N. (szerk.) 1953. *Church and Society Arts*, New York.
- MURRAY, John Courtney SJ 1952. The Church and Totalitarian Democracy. *Theological Studies*, 13. évf. 525–563. o.
- MURRAY, John Courtney SJ 1953a. Leo XIII: Separation of Church and State. *Theological Studies*, 14. évf. 145–214. o.
- MURRAY, John Courtney SJ 1953b. Leo XIII: Two Concepts of Government. *Theological Studies*, 14. évf. 551–567. o.
- MURRAY, John Courtney SJ 1964. The Problem of Religious Freedom. *Theological Studies*, 25. évf. 503–575. o.
- Őszentsége XIII. Leó papa Libertas praestantissimum kezdetű enciklikája az emberi szabadságról.* Web: www.depositum.hu/Libertas.rtf. (Letöltés: 2012. december 1.)
- Pacem in terris. XXIII. János papa enciklikája az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békéről a nemzetek között.* 1963. november 4. Web: <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=122>. (Letöltés: 2012. december 1.)
- RIXER Ádám 2011. Állam, jog és törvény. Régi szereplők új szerepekben. In: *Egyházügyi, Vallásszabadsági Tudományos Konferencia. „Boldog Élet” Alapítvány*.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques 1762. *Du Contrat Social ou Principes du droit politique*. Amsterdam.
- SZILVAY Gergely 2012. Körkép: bevett szokás az egyházak állami rangsorolása Európában. *Magyar Kurír katolikus hírportál*. 2012. 01. 24. <http://www.magyarkurir.hu/hirek/koerkep-bevett-szokas-az-egyhzak-allami-rangsorolasa-europaban>. (Letöltés: 2012. december 1.)
- UITZ Renáta 2012. Vallásszabadság és az állam és az egyházak viszonya. *Élet és Irodalom*, LVI. évf. 13. sz., március 30. 8–9. o.

Válasz David Baer Négy tézis a vallásszabadságról című írására

David Baer négy tézise közül hárommal semmilyen gondunk sem lehet. Az, hogy a vallásszabadság a keresztény tanítás szerves része (1. tézis), az, hogy a vallásszabadság jogának védelme a jogállam alapvető feladata (2. tézis), és az, hogy a keresztény egyházaknak tanúskodniuk kell a vallásszabadság igazságáról (4. tézis), evidenciák, amelyek a jogállamiság és az emberi jogok eszméivel azonosuló keresztény emberek számára nem is lehetnek kérdések. A gond a 3. tézissel van, Baer azon véleményével, amely szerint a 2011. évi CCVI. törvény sérti az alkotmányosságot.

A tézisek elolvasása után egyértelmű, hogy a vitán felül álló másik három tézis kifejtése teljesen funkciótlan a vitatott harmadik tézis nélkül. A cikkíró közlési szándékának középpontjában a magyar egyházi törvénnyel kapcsolatos negatív argumentáció áll, ennek a retorikájához tartozik hozzá a törvény alkotóinak, illetve támogatóinak olyan igazságokról történő kioktatása, amelyeket senki sem von kétségbe.

Az igazi és egyetlen kérdés tehát az, hogy valóban sérti-e az alkotmányosságot az egyházi törvény. Baer ezzel kapcsolatban egyfelől – anélkül, hogy kibontaná – „kettős mércére” utal, de emellett érvelésének középpontjába annak a szabálynak a kritikáját helyezi, hogy egy adott egyház nyilvántartásba vételéről a törvény értelmében az Országgyűlés jogosult dönteni.

Ezzel kapcsolatban rögtön pontosítanom kell a cikkíró értelmezését, ugyanis a törvény nem egyszerűen egy egyház nyilvántartásba vételéről, hanem a vallási közösség egyházként történő elismeréséről szól.

Ennek a pontosításnak a tükrében világosan látható a vitatott tézis kiindulópontjában rejlő tévedés. Jogrendszerünkben ugyanis a vallási közösség és az egyház nem azonos fogalom. A vallási közösség fogalmába beletartozik minden spirituális jellegű, transzcendens irányultságú meggyőződést, hitet magáénak valló közösség. Az Alaptörvény VII. cikke egyértelműen biztosítja a legkülönbözőbb ilyen természetű meggyőzések szabad megválasztását, megvallását, azaz akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy magánéletben történő kinyilvánítását vagy kinyilvánításának mellőzését. Másképpen megfogalmazva jogi fogalomhasználatunk, így maga az Alaptörvény, illetve az egyházi törvény is vallási közösségként értelmezi azt, amit a köznyelv, illetve a szociológiai vagy teológiai megközelítés egyháznak nevez. (A teológiai szóhasználat egyébként is árnyalásra szorul; egyes, a köznyelvben egyháznak nevezett vallási közösségek nem is vállalják az egyház kategóriáját.) A vallásszabadság alkotmányos joga valamennyi vallási közösséget, annak valamennyi tagját osztatlanul és minden megkülönböztetés nélkül megilleti.

Az egyházi törvény arról szól, hogy a jog különbséget tesz a vallási közösségek között aszerint, hogy azoknak milyen és mekkora a társadalomban betöltött szerepük és súlyuk. Ezt a különbségtételt sem a korábbi Alkotmány, sem a mostani Alaptörvény nem tiltotta, illetve nem tiltja. A rendszerváltozást követően az Alkotmánybíróság ebben a kérdésben már korábban egyértelműen megnyilatkozott.

Az egyházi törvény egyes vallási közösségek egyházként való elismerésével ezt a különbségtételt valósítja meg anélkül, hogy az egyházi kategóriába nem sorolt vallási közösségek számára a vallás szabad gyakorlásának jogát bármilyen mértékben is kétségbe vonná vagy akadályozná. Az egyházi státus tehát egyes vallási közösségeknek a társadalomban betöltött kiemelt szerepét jelzi, és ebből adódóan az állam e közösségekkel való, közösségi célok érdekében történő, alkotmányi szinten rögzített együttműködésének konkrét jogi alapját teremti meg. (Nem elvi, hanem gyakorlati jelentőségű tény, hogy a hívő lakosság 95%-a valamelyik egyházként elismert vallási közösség tagjának vallja magát.)

A kifejtettek tárgyilagos végiggondolása mellett aligha állhat meg a „kettős mérce” vádjá. A másik, az írásban nyomatékallyal hangsúlyozott problémára pedig kérdéssel kell felelnem. Miért ne lenne alkalmas az Országgyűlés annak eldöntésére, hogy mely vallási közösségek töltenek be az egyház kategóriájára kvalifikáló szerepet? A nemzetiségeket is törvényalkotás útján nevezzük meg, és e szerint adjuk meg ezt a státust azoknak, akik azt igénylik, és

akik az előírt feltételeknek megfelelnek. Itt is vannak tehát feltételek, amelyeket az Országgyűlésnek mérlegelnie kell. Státusokról ezeken kívül más ügyekben is dönt a parlament. Ilyen döntés születik például a megyékről, a járásokról, az egyetemekről vagy más autonómiákról. A szó nemes értelmében vett politikai döntések ezek, hiszen a mérlegelési szempontok a közösség javával, szolgálatával, az állam és a társadalom együttműködésével kapcsolatosak. Nem vitatom, hogy elméletileg esetleg más megoldást is fel lehet mutatni, hogy másra is vannak példák, de a parlament hatáskörének mint egyfajta működőképes megoldásnak a kétségbevonása szkepticizmus a döntéshozók jóakarásával, tisztességével, végső fokon a képviseleti demokráciával kapcsolatosan.

Salamon László országgyűlési képviselő, a KDNP frakcióvezető-helyettese

Vallásszabadság, nem vallási közömbösség

„Vannak még hibák, elvtársak, de jó úton haladunk!” – hallottuk eleget a létező szocializmus éveiben. Akkor kuncogtunk; furcsa élmény most – fordított előjellel – hasonló cipőben járni.

Mert ki tagadná, hogy sikeredhetett volna jobban is a vallási élet új szabályozása? Csak egy ordító példa: most ki lehetett volna iktatni a fából vaskarikát, hogy nem keresztény közösségeket „egyháznak” nevez a jog... Lehetett volna a küszöbértékeket alacsonyabban vagy éppen magasabban meghúzni. Vagy a hitélet két jogi formáját közös törvényben szabályozni. Esetleg más finomítások is szóba jöhettek volna, kinek-kinek az ő meggyőződése szerint. Ám attól, hogy a dukkó karcos, még nem vonják be a forgalmi engedélyt. Márpedig Krisztus magyarországi népe intést kapott: vigyük bontóba az új autót, mert karcos a dukkó!

A négy tézis külső kontextusa egyrészt dr. Baer januári nyílt levele, másrészt a nyári magyarországi látogatása nyomán az internetre került egyéb írásai. Ide tartozik még a két irat körül az evangélikus egyház internetes felületein folytatott vita anyaga is.

A fő irat a nyílt levél; a négy tézis csak az előbbi által keltett általános botránkozásra, felháborodásra adott viszontválasz. A nyári élmények sem hoztak mást, csak az előzetes koncepció helyszíni megerősítéseit, komoly csúsztatásokkal és tárgyi tévedésekkel megtűzdelve.²¹

A markáns külső kontextus miatt nem is lehet önmagában a négy tézisre reflektálni, hanem a két dokumentumra együtt, mégpedig a fő irattal, a nyílt levéllel a fókuszban.

A nyílt levél a lehető legszerencsétlenebb időben keletkezett. Olyankor, amikor tetőfokára hágtak a nemzetközi politikai és sajtótámadások a magyar kormány, a magyar parlament, tehát az azt soha nem látott többséggel megválasztó magyar társadalom ellen. Olyankor, amikor a kormány politikai ellenfelei még csak nem is csináltak abból titkot, hogy – belföldi erő híján – idegeneket hívtak „magyarok ellen segítségül”. Dr. Baer nyílt levele tökéletesen belesimult ebbe a fősodorba; látszólag csak annyiban tért el a szokvány kormányellenes mantrázástól, hogy

- a világi „jogvédős” tematika ezúttal vallásos kiszereletést kapott, és
- a szövegezés néhány ponton sejteni engedte, hogy a külföldi tekintélyszemély aláírása mögött hazai sugalmazó rejtőzik. (Ez nem bizonyítható közvetlenül az írásokból.)

Ám a négy tézis új fényt vet a nyílt levélre is: a kettő együtt már prófétai igényt jelez. Együtt van minden kellék:

- követformula,
- a bűn megnevezése,
- ítélet és felhívás a megtérésre.

²¹ Lásd <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2012/08/13/david-baer-the-fate-of-hungarys-deregistered-churches/>.

A próféta i igény Krisztus népétől választ követel, akár igazat szól, akár téved, akár hazudik. Más és más választ. A két írás és a valóság tényeinek egybevetése mutatja meg, hogy valódi, ál- vagy hamis próféta szövege.

1. A négy tézis a nyílt levél igényesebb apológiája

Ha a fentiekkel ellentétben mégiscsak összefüggéseiből kiragadva, külön vizsgálnánk a négy tézist, az eredmény röviden valahogy így nézhetne ki:

„A vallásszabadság a keresztény tanítás szerves része.” Valóban, a hit nem kényszeríthető, Jézus nem parancsolt nekünk vallásüldözést. Ennyiben a tézis helytálló. Ugyanakkor Jézus szemernyi kétséget sem hagyott afelől, hogy melyik az üdvözítő hit; hol az út, az igazság és az élet, és meg is hagyta, hogy ezt tanítsuk az utánunk jövőknek. Az apostolok pedig – ha nem is fizikai kényszerítéssel, de – már nagyon is regulálták az eretnokségbe hajló keresztény mozgalmakat. (Hogy a szintén szentírásbeli ószövetségi próféták más vallásokhoz való viszonyáról ne is beszéljünk...) Luther cselekedeteiben pedig már nyoma sincs a vallásszabadság iránti tiszteletnek. A vallásszabadságot az egyház tanításában így nem isteni eredetű kinyilatkoztatásnak, hanem emberi gondolatnak tekintem. Nem véletlen, hogy dr. Baer is emberi szintű referenciákat hoz a tétel alátámasztására, kinyilatkoztatásszintűt egyet sem. Szép humanista gondolat a kölcsönösség jegyében; inkább illik Erasmushoz, mint Lutherhez. „A vallásszabadság jogának védelme a jogállam alapvető feladata.” A tétel levezetése rendben van. Sőt akár bizonyításra nem szoruló axiómának is szívesen elfogadom, legalábbis a 21. századi nyugati társadalmakra nézve. Mert el ne felejtjük: jogállamot úgy is lehet építeni, hogy a Sarija az alkotmány – ami a vallásszabadságnak nem kifejezetten szokott jót tenni. További megszorítás, hogy a tétel szerinti feladat nem isteni rendelés, hanem e világi jó rend. „A 2011. évi CCVI. törvény sérti az alkotmányosságot.” Ez a tétel viszont ellentmond a valóság kézzelfogható tényeinek. Ezért nem csoda, hogy logikai levezetéssel nem sikerült alátámasztani.

„A keresztény egyházaknak tanúskodniuk kell a vallásszabadság igazságáról.” Mint az első két tételnél, nem hiszem, hogy vallási indíttatásból fakadna ilyen kötelességük. De emberi megfontolás alapján szerintem is jól teszik az egyházak, ha tanúskodnak a vallásszabadságról. Meg is teszik. Ha az új jogi szabályozást nem kritizálják, arra alapos okuk van: a szabályozás vallásszabadságot biztosít Magyarországon. Egy összefüggéseiből kiragadott tárgy vizsgálatának nem sok értelme van. A négy tézis önmagában logikus okfejtés, nagyjából védhető részállítások, többnyire kimunkált összefüggések, színvonalas szakirodalmi feldolgozás. A záró felszólítással is bárki azonosulhat. Csak egyet nem tesz a levezetés: nem igazolja a lényegi mondanivalót. Azt, hogy *Magyarországon sérülne a vallásszabadság.*

2. Sérül-e vajon?

A legfrappánsabb válasz, amelyet hallottam: „Menj el valamelyik iszlám országba, és megtudod!”

A négy tézisben is idézett Velencei Bizottság úgy ítél fölöttünk, hogy elismeri: a tények felét meg se nézte. Korrekt.

Az Amnesty International komoly kifogást már nem talál, de hogy ne kelljen pozitívan nyilatkoznia a magyar társadalomról, azt azért felrója nekünk, hogy az egyházakról a parlament dönt. És?

– Akkor a tordai törvény és az 1848-as zsidó emancipáció is elítélendő?

– Inkább bíróság vegye meg akár a „kipufogócső-importőrök egyházát” is nyilvántartásba, ha jogilag minden stimmel?

– Az az általános rend Európában, és még a jakobinus Franciaországban is úgy alakult, hogy főszabályként a vallási egyesületeket bíróság jegyzi be, a társadalom számára különösen fontos közösségeket pedig a törvényhozó hatalom. Dr. Baer szerint elfordultunk a Nyugattól azzal, hogy követtük a Nyugatot. Vagy inkább *quod licet Iovi, non licet bovi?*

3. Vallásszabadság tekintetében mit vállalt a magyar társadalom a nemzetközi közösség felé?

Az ENSZ-tagsággal az Egyetemes emberi jogok szűkszavú nyilatkozatát (18. §), az EU-tagsággal pedig ahhoz még a fegyveres katonai szolgálat megtagadhatóságát.

Ezeket kívül senki semmi mást nem kérhet rajtunk számon!

Magyarországi társadalmunk nem holmi ingaóra fékekkel és ellensúlyokkal, hanem Európa egyik legősibb jogfolytonos entitása. Tudjuk jól, mi az a vallásszabadság: évszázadokon át küzdöttünk, míg mára bárki szabadon

- hirdetheti hitét,
- gyakorolhatja hitét és szertartásait szervezett közösségben is,
- megteheti ezeket a magánéletben és nyilvánosan is,
- gyűjthet a hitélet céljára adományokat,
- megváltoztathatja hitét,
- kiválthatja hite alapján egyes társadalmi kötelezettségeit másokkal.

Mindezt a jogrend garantálja, amíg más egyetemes emberi joggal nem ütközik.

Szelényi Gábor fejlesztési mérnök gyülekezeti jegyző

A felsőbbtség árnyéka, a lelkiismeret szava és a pénz szaga

Az élet egyik legnagyobb kérdése, hogy kiben bízunk meg annyira, hogy rábizzuk az életünket. Persze ez a bizalom először is abban nyilvánul meg, hogy nem ellenőrizzük minden lépését, hagyjuk, hogy menedzselje ügyes-bajos dolgainkat. Ő utalja át a számlák díját, bevásárol nekünk, vagy ha kell, fellép az érdekünkben, és ellátja jogi képviselőtünket. Az ember ideális esetben így bízik meg a szüleiben, a házastársában vagy a testvérében. Bízhatunk benne, hogy jó szándék vezet, sőt hogy szándékai egybeesnek a miénkkel.

Ezt a viszonyt kiterjeszthetjük más emberekre is. Luther éppen ezt tette, a szülők és a felsőbbtség között párhuzamot vont. A negyedik parancsolatról szóló magyarázatában ezt írja: „A felsőbbtség nem egy család atyja, hanem anyyié, ahány lakosa van, hiszen Isten úgy őrzi és adja meg általuk a házunkat, gazdaságunkat, oltalmunkat és biztonságunkat, mintha szüleink volnának... Aki engedelmes, készséges, szorgalmas és szívesen megad minden tiszteletet, az tudja meg, hogy Isten tetszésére cselekszik, sőt öröm és boldogság a jutalma. Ha viszont megveti előljáróit és ellenkezik vagy lázadozik, akkor tudja meg azt is, hogy nincs része se kegyelemben, se áldásban.”

Sok minden történt azóta, hogy Luther ezeket leírta. Nem tudjuk úgy hallgatni, hogy ne jusson sok minden eszünkbe azzal kapcsolatban, hogy mennyire alkalmazhatatlanná vált ez a párhuzam, sőt, mennyire erkölcstelen cselekedetté vált ezt a párhuzamot érvényesíteni, vagy egyszerűen csak hagyni, hogy ezzel a párhuzammal érveljen valaki bizonyos helyzetekben. A világi kormányzatot ma kifejezetten bűnös dolog lenne úgy tekinteni, mintha a szüleink volnának. Ez persze nem azt jelenti, hogy a világi vezetés nem tehet meg mindent annak érdekében, hogy kiérdekelje ezt, de a lutheri ártatlanság kora lejárt. Mao, Sztálin, Franco, Hitler, Mussolini, és lehetne még sorolni Kim Ir Szenig azokat a személyeket, akik örökre lerombolták a – lutheri szóval élve – felsőbbtség iránti bizalmat.

Ez a bizalom a 20. század egyik-másik időszakában vétkes kollaborációval, a gonosznak való szervilitással párosult. Ha bízunk a felsőbbségben, akkor bizonyos dolgokat elnézünk neki. Nem vizsgáljuk kritikusan a döntéseit, hagyjuk, hogy tegyen, amit akar.

Martin Niemöller híres gondolata juthat eszünkbe: „Amikor a nácik elvitték a kommunistákat, hallgattam, mert nem voltam kommunista. Amikor elvitték a szociáldemokratákat, hallgattam, mert nem voltam szociáldemokrata. Amikor elvitték a szakszervezetiseket, nem tiltakoztam, hiszen nem voltam szakszervezetis. Amikor elvitték a zsidókat, nem tiltakoztam, hiszen nem voltam zsidó. Amikor engem vittek el, már nem volt, aki tiltakozhatott.”

Ez év januárjában egy Egyesült Államokban élő evangélikus teológus, egyetemi tanár, név szerint David Baer nyílt levelet írt nekünk. A címzettek a magyarországi egyházak.

Mi, az egyház népe vagyunk megszólítva ebben a nyílt levélben, amely a vallásszabadság magyarországi gyakorlata és az új lelkiismereti és vallásszabadságról szóló alaptörvény kapcsán fejt ki aggodalmát, és felteszi nekünk a kérdést: „Hogyan hozható összhangba a keresztény tanítás azzal az alaptörvénnyel, amely egyenlőtlen jogi különbséget tesz egyházak és vallási közösségek között? Azzal az alaptörvénnyel, amely szerint az egyház nyilvántartásba vételének egyik feltétele, hogy legalább húsz éve működik Magyarországon egy vallási közösség, mikor pedig a vallásszabadsághoz való jog az emberi méltóságon alapszik, és nem az idő múlásától függ? Hogy van az, hogy a nyilvántartásba vétel az Országgyűlés kétharmados szavazatától függ, és nem a bíróság jogi értelmezésétől, holott a vallásszabadság nem politikai, hanem jogi kérdés? A vallásszabadságot mi, keresztények nem így értelmezzük!”

David Baer levele számos választ provokált. Az eredeti levél, az elhúzódó vita, a hozzászólások sora egyházunk honlapján olvasható.

A vallásszabadság az egyik legfontosabb kérdése volt a 20. századnak, és úgy látszik, ma sem vesztett az ügy a jelentőségéből. Ahol felmerül a vallásszabadság csorbításának lehetősége egy demokratikus berendezkedésű országban, ott legyen is ügy belőle. Az evangélikus egyház sem jöhetett volna létre, ha az akkori emberek nem érezték volna igaznak és kötelező érvényűnek Luthernek azt a mondatát, hogy „se nem biztonságos, se nem helyes a lelkiismeret ellen cselekedni”.

Emlékeztetnem kell arra magunkat, hogy a názáreti Jézust kivéve a Luther Márton munkásságát és szerepét elemző irodalom mennyiségben is a legkiemelkedőbb helyek egyikét foglalja el az emberiség történelmének jelentős vallási személyiségeiről közölt tanulmányok sokaságában.

Luther éppen ezzel a mondatával olyan folyamatot indított el, amely odáig vezetett, hogy nem más, mint éppen az őt kiátkozó római katolikus egyház a következő nyilatkozatot tette a II. vatikáni zsinaton: „Minden embert a maga természete ösztökéli és készíti az igazság keresésére, elsősorban a vallás tekintetében. A megismert igazsághoz ragaszkodnia kell, s egész életét az igazság követelményei szerint kell berendeznie. De az emberek e kötelességüknek a természetüknek megfelelő módon csak úgy tehetnek eleget, ha pszichológiailag is szabadok és a külső kényszertől is mentesek.”

Luthertől egészen a II. vatikáni zsinatig és azon túl is létezik – vagy létezett – egy meggyőződés arról, hogy a felekezetek létrejöttét a lelkiismeret szavára való hallgatás és nem más, sokkal e világibb szempont motiválja. De ezzel kapcsolatban is véget ért az ártatlanság kora, amikor egyes szervezetek azért deklarálták magukat egyházként, mert így előnyösebb feltételekkel adózhattak vagy el is kerülhették az adózást, és intézményeik számára az egyházaknak járó normatív igényelhetők.

Az egyházi státusszal való visszaélésnek ez a fajtája készítette a törvényalkotókat, hogy limitálják az egyházi státuszba sorolható közösségek körét, de hogy a kritériumok és határok milyen elv szerint kerültek kialakításra, az joggal kifogásolható.

Niemöller mondatát a jelen helyzetre is alkalmazhatnánk: amikor a metodistákat zárták ki, nem szóltam, mert nem vagyok metodista; amikor az anglikánokat zárták ki, nem szóltam, mert nem vagyok anglikán. Vajon ki szólna akkor, ha minket, evangélikusokat zárnának ki a nyilvántartásba vett egyházak sorából, vajon ki emelné fel szavát az érdekünkben? Pedig nem olyan régen született a türelmi rendelet, amely előtt meg voltunk fosztva a gyülekezeti élet lehetőségétől és a templomépítéstől, és az egyháziságnak olyan nyilvánvaló jeleitől, mint a templomtorony és harang, még a rendelet után is.

Fentebb azért éppen ezt a két egyházat említettem, mert az első nyilvántartásba vett egyházak listáján még nem szerepelt sem az anglikán, sem a metodista egyház, majd – éppen azért, mert voltak, akik felemelték a szavukat az érdekükben – megkapták az egyházi státuszt.

A törvényalkotók részéről megnyilvánuló szelekciós kritériumok támadhatóak: bizonyos szempontból még önkényesnek is tűnhetnek, nehezen védhetőek. De a szelekció mindenfajta hiánya is problematikus, és az üzleti alapon szerveződő egyházalapítást hozta magával.

A kritériumokon, szelekción és üzleten túl van még egy szempont, amely nem hagyható figyelmen kívül. Mi, akik ebben az országban élünk és ezt az országot tartjuk hazánknak, úgy tekintünk magunkra, hogy képesek vagyunk megítélni, ha veszély fenyegeti a közrendet és a demokráciát vagy a vallásszabadságot, és kioktatásnak vesszük, ha ezt valaki, egy kívülálló velünk kapcsolatban megkérdőjelezi.

Talán már nem is a vallásszabadság igazán a kérdés a David Baer levele nyomán támadt vitában, hanem az, hogy képesek vagyunk-e itt, Magyarországon 2012-ben megvédeni a demokráciát és a vallásszabadságot. Vagyunk-e annyira felnőtt résztvevői a társadalomnak, hogy kritikusan tekintünk a politikai vezetés terveire, és ha kell, akkor élünk demokratikus jogunkkal, a szólás és tiltakozás szabadságával?

Réz-Nagy Zoltán evangélikus lelkész

Kommentárok David Baer téziseihez

Ad 1. tézis: Egyetértve azzal, hogy a szabadság az emberi méltóságnak járó jog, és hogy az emberi jogok a keresztény igazsághoz tartoznak, a magam számára a következő kérdések megválaszolását tartom fontos kutatói feladatnak: a) Hogyan alakul az egyes ember, kitüntetetten a vallásos ember vallásszabadság-felfogásával? b) Mekkora szabadságot biztosít az egyik vallás híve a másik vallás hívének? c) ugyanez tágabb dimenzióban: mennyire veszik komolyan egymás emberi méltóságát? Az a vallásos ember, aki bizonyos vallásokat nem tekint vallásnak, hanem babonának, tévtanításnak, álvallásnak, destruktív szektának vagy kultusznak, valószínűleg több-kevesebb mértékben korlátozná ezek szabadságát; hasonlóképpen azok is, akik magukat az egyetlen igaz vallás vagy az igaz vallások egyike hívének tartják.

TÖRÖK Péter kategóriáit használva (2007, 92–94. o.) az egyházas és a szektás hívő beállítottságát jellemzi leginkább a kizárólagos legitimációs igény, a felekezeties és a kultikus beállítottságú hívők jóval inkább elfogadják a többi vallás legitimációs igényét. Az egyházak és a felekezetek hívei körében egyaránt (de természetesen nem egyenlő arányban) fordulnak elő egyházas, felekezeties, szektás és kultikus attitűddel rendelkezők. A kultikus beállítottságú hívek toleranciája a legnagyobb, amit az is jól bizonyít, hogy egy részük párhuzamosan több vallási közösségnek is tagja. A más vallások legitimitását elismerő beállítódások között meg lehet különböztetni megtűrő, a sokféleséget áldásnak tartó és a vallások közötti különbséget relativizáló attitűdöket. Az attitűdskála másik vége is eléggé széles. Amikor katolikus hittudomány főiskolások körében vizsgáltam különféle újabb vallási jelenségek megítélését, az *értékes, ártalmatlan, gyanús, kisebb károkat okozhat, egyértelműen negatív, destruktív jelenség* minősítések közül az *értékes* mindössze csak 1-3, de még az *ártalmatlan* is csupán 2-16 százalékot tett ki. A vizsgált nyolc közül egyik vallási közösség minősítése sem volt pozitív, de csupán a sátánistákat minősítették egyöntetűen negatívnak és destruktívnak, utánuk (sorrendben) a Hit Gyülekezete, az Egyesítő Egyház, a Manahaim Gyülekezet, a szcientológusok, a rózsakeresztesek, a mormonok és a krisnások következtek. Utóbbi két vallás híveivel vállalták legtöbben (de csak 10 és 13 százalékuk) a barátságos bárbeszédet. Ami a kölcsönös megítélést illeti, a katolikusok által szektának, álvallásnak, destruktív vallásnak nevezett új vallási jelenségek hívei jóval toleránsabbaknak bizonyultak a katolikusoknál (KAMARÁS 2000).

Ad 2. tézis: A számomra meggyőző gondolatmenethez mindössze egy kiegészítő megjegyzést fűznék. Ma már,

amikor mindkét *societas perfecta*, vagyis állam és egyház társhegemóniája megszűnőben van (KERKHOF-S-ZULEHNER 1995), amikor a „keresztény társadalom” végleges és manifeszt felbomlása egyre inkább nyilvánvalóvá válik (TOMKA 2010), amikor a vallási közösségek egyre inkább az önkéntes szervezetek formáját veszik föl egy pluralisztikus, sokvallású társadalomban (KERKHOF-S-ZULEHNER 1995), amikor már nincsen megfelelő ideológiai alapja annak, hogy Isten országa itt a földön a politika, valamint az állam- és társadalomszervezés eszközeivel valósítható meg (TOMKA 2010), a vallásszabadság kérdése is egészen új kontextusba kerül. Indokoltak-e azok a különbségek, amelyeket a törvény tesz vallási egyesületek és egyházak között? – kérdezi Bauer. Több szempontból sem az. Kezdjük azzal, hogy jó néhány vallás hívei nem tudnak (és akarnak) mit kezdeni az *egyház* jogi és/vagy szociológiai fogalmával, mert magukat a szentek, a hívők, az igazak közösségének tartják. Az egyházat szent dolognak tartók számára az *egyesület* státus jó estében valami profán, pragmatikus, esetleges, időleges, megtúrt, rosszabb esetben egyenesen gyanús, a megméretetékör könnyűnek találtatott, deviáns, destruktív képződmény. Az átlagos hívő szemében az „egyesületegyház” a „bejegyzett egyházhoz” képest a vallási rendszer valamiféle alsóbb kasztját jelenti, növelheti a „csak egyesületnek” elismert vallási közösségek hívei kisebbségi érzését, és növelheti az „elismert” vallások híveinek felsőbbrendűségi tudatát. Már-már tragikusan megosztott társadalmunkat ez a döntés jól érzékelhetően még jobban megosztotta.

Ad 3. tézis: Egyetértek Baerrel és az általa idézett Rixer Ádámmal, hogy az Országgyűlés szerepének illetően alakulásával „végtelenen szubjektív s napi politikával átítatott szintre emeli az új egyházak elismerésének »hatósági« feladatát”. Ehhez képest egy olyan megoldás, amely az egyházi státusra pályázó vallás életkorát és taglétszámát veszi figyelembe, amelyet az utolsó pillanatban söpörtek félre (és ezzel jócskán megalázták az előterjesztő szövetséges pártot, más kérdés, hogy ők „derekasan”, vagyis gyáván és megalkuvón túrték ezt), semlegességénél fogva sokkal inkább védhetőbb lett volna (bármilyen szigorú mércét is alkalmaz). Ez esetben is perdöntő kérdés marad, hogy milyen privilégiumokat kaphatnak a „bekerülők” és milyen esélyeket a „kívül rekedők”. Vitatkozni lehet azon, hogy legyen-e „előfelvett” vagy próbaidős” státus. Az az álláspont – amelyet a tézisekhez hozzászóló Balogh Sándor is képvisel –, amely szerint nem valószínű, hogy „egy új szekta, amely az utolsó 50-60 évben alakult, jobb Istenhez vezető utat tud ajánlani, mint a hagyományos vallások”, egyszerűen tarthatatlan. Először is nem számol a hagyományos vallások elromlásával, másfelől azzal, hogy az új vallási mozgalmak, szekták, kultuszok éppen a kiszikkadó hagyományos vallások megújulását szolgálhatják. Az „annyi, amennyi” kritérium természetesen sok hívő igazságérzetét sértheti, és akár arra is hivatkoznak, hogy a létszám és időhatárok alapján az őskereszténység sem kaphatott volna egyházi státust. Sokan úgy érzik, a mechanikus mércéhez képest a közhasznúság, a közszolgálat igazságosabb mérce lenne, és ők még a „gyümölcsseikről ismeritek meg” ígéjére is hivatkozhatnak. Csakhogy a közhasznúság és a közszolgálat elsődleges vagy másodlagos elismerése éppen a „közszolgáltató” áruhában megjelenő „bizniszegyházak” színre lépését ösztönözhetné. Ezért nem szerencsés a kétségkívül diszkriminált Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség hitvallású egyház jogosultságát azzal támogatni, hogy mennyi mindent (valóban rengeteget!) tesznek a szegényekért. Bőven elegendő lenne az is, hogy ők is ugyanabban az értelemben egyházak, mint a kétharmaddal beszavaztatottak.

Ad 4. tézis: Teljes mértékben igazat adok abban Baernek, hogy a keresztény egyházaknak kötelessége lett volna tiltakozni az igazságtalan törvény ellen, és hozzáteszem, igazi jézusi gesztus lett volna tőlük, ha lemondanak az ilyen módon szerzett jogtalan előjogaikról. A úgynevezett történelmi egyházak részéről a tiltakozás igen erőtlen és/vagy eléggé megkésett volt, közülük még leginkább az evangélikus egyház protestált. Erdő Péter eléggé megkéssve jelentette ki, hogy „...mi nem kértük azt, hogy egészen új törvény szülessen. Azt sem kértük, hogy bármely más egyháznak a jogállása megváltozzék.” Akár kemény beszédként is hallható ez a mondat, csakhogy nem folytatódik olyasmivel, hogy ez esetben nem is kérjük, vagy hogy módosítani kérjük. Kutatásaim alapján Baerrel szemben sajnos nem tartom elképzelhetetlennek, hogy a hívők többsége (és az egyházasan vallásosak nagyobb arányban, mint a maguk módján

vallásosak) helyesli ezt a szégyenletes törvényt, bár legalább ennyire valószínű, hogy inkább közömbös ebben a kérdésben. Egy bizonyos, kínos és megalázó helyzetbe kerültek nemcsak a kegyvesztett, hanem (még inkább) a privilegizált egyházak, és mivel többségük nem tiltakozott, így híveik is, akikkel vezetőik nem tudatosították, hogy keresztény testvéreik egy része méltatlan helyzetbe került, köztük azok is, akikkel együtt imádkoztak az ökumenikus imahéten.

Hivatkozott művek

- KAMARÁS István 2000. Az új vallási közösségek és a katolikusok egymásról alkotott képe hazánkban. *Protestáns Szemle*, 1. sz. 35–51. o.
- KERKHOF, Jan – ZULEHNER, Paul-Michael 1995. Where now? Possible Scenarios. In: *Europe without Priests?* Szerk. Jan Kerkhofs. SCM Press, London. 171–207. o.
- TOMKA Miklós 2010. *A „keresztény társadalom” vége, és ami utána következik.* Tézisek. Kézirat.
- TÖRÖK Péter 2007. *És (a)mikor destruktívak?* Semmelweis Egyetem Mentárhigiéné Intézet, Budapest.

Kamarás István OJD vallásszociológus

Összefoglalás és viszontválasz

Köszönöm a *Credo* szerkesztőinek, hogy megjelentették az általam írt *Négy tézist*, és hogy hajlandóak voltak arra, hogy a magyarországi vallásszabadság többeket érzékenyen érintő kérdését megvitassák. Szeretném megköszönni azoknak, akik válaszoltak írásomra, hogy vették az időt és a fáradságot arra, hogy érveimet elolvassák, és azokra reflektáljanak. A négy válaszadó sok gondolatot vet föl, amelyekre a terjedelem rövidsége miatt nem tudok mind tételesen reagálni. Elnézést kérek Kamarás Istvántól és Réz-Nagy Zoltántól, akik általánosságban véve egyetértenek felvetéseimmel, hogy az alábbiakban az érveimet kritikusan fogadókra koncentráltam. Az, hogy az ő érvekre itt esetleg nem utalok, nem jelenti azt, hogy nem értékelném nagyra közreműködésüket, és a *Credo* olvasóit pedig arra biztatom, hogy ő észrevételeiket az azokat megillető gondossággal olvassák el és vegyék fontolóra.

A négy választ olvasásakor az első dolog, ami feltűnt nekem, hogy a négy válaszadó közül három – Kamarás, Réz-Nagy, Salamon – egyetértett velem az alapfeltevésekben. Abban mind a négyen egyetértünk, hogy a vallásszabadság a keresztény tanítás szerves része, a vallásszabadság jogának védelme a jogállam alapvető feladata, a keresztény egyházaknak tanúskodniuk kell a vallásszabadság igazságáról. Salamon szerint ezek a tézisek „evidenciák, melyek a (...) keresztény emberek számára nem is lehetnek kérdések.” Ezt figyelembe véve Szelényi Gábor észrevételei még inkább meglepőek, mivel ő kétségbe vonja nemcsak a 2011. CCVI. törvény általam való értelmezését, de a vallásszabadság jogát kifejtő négy tézisem mindegyikét is. Számomra úgy tűnik, hogy Szelényi úr elutasítja a vallásszabadsághoz való jogot.

Az első tézis kapcsán (A vallásszabadság a keresztény tanítás szerves része) Szelényi úr így ír: „Valóban, a hit nem kényszeríthető. (...) Ugyanakkor Jézus szemernyi kétséget sem hagyott afelől, hogy melyik az üdvözítő hit; hol az út, az igazság és az élet, és meg is hagyta, hogy ezt tanítsuk az utánunk jövőknek.” Ezzel a rövid és nem teljesen kifejtett gondolattal kapcsolatban meglátásom az, hogy a Jézusra való utalásnak nincs semmi köze a vallásszabadsághoz mint politikai joghoz.

Azt nem tagadom, hogy Jézus tanítása szerint ő az út, az igazság és az élet, és a keresztény tanítás szerint az

emberek erkölcsi kötelessége megkeresni az igazságot és alávetni magukat annak. Ez azonban erkölcsi kötelességük. A vallásszabadsághoz való jog azonban társadalmi kérdés, és az ahhoz való jog azt jelenti, hogy az emberek lelkiismeretük szerint, politikai kényszertől mentesen dönthessenek és cselekedjenek a vallás terén. Mivel a politikai és az erkölcsi kérdések köre különálló, a vallásszabadság joga nem merülhet ki abban, hogy mi az üdvözítő hit. A *Négy tézis* konkrétan ki is kifejti ezt:

„Fontos megjegyeznünk, hogy a vallásszabadság csak magára a jogrendre vonatkozik, és nem a jogrendet meghaladó örök valóságra. (...) [a politikai szabadság és a morális szabadság] egybemosása azért nem állja meg a helyét, mert a morális rend és az állami jogrend nem ugyanaz. Az igazsággal szemben az ember nem léphet fel követeléssel – azzal szemben nincs joga, csak kötelessége – de az állammal szemben igenis van joga, még annak az embernek is, aki téved az igazságot illetően.”

Az is lehet, hogy Szelényi úr nem fogadja el ezt a különbségtételt. De ha ez így van, akkor kérem, magyarázza el, hogy hogyan és miért is van ez így, ahelyett, hogy elveti az általam felvetett különbségtételt érveim megfontolása nélkül.

Szelényi úr hivatkozása az apostolokra még kevésbé érthető. Azt írja: „Az apostolok pedig – ha nem is fizikai kényszerítéssel, de – már nagyon is regulálták az eretnokségbe hajló keresztyén mozgalmakat.” Sajnos nem ad bibliai példát arra, hogy mire is gondol voltaképpen, de csakis az egyházon belüli eretnokség megregulálására gondolhat, mivel az apostoloknak nyilvánvalóan nem volt politikai hatalmuk. A vallásszabadság joga azonban az államról szóló keresztény tanításból ered. Ezt a tanítást az apostolok cselekedeteiből levezetni komoly teológiai hiba. Lehet, hogy Szelényi úr még sosem hallott a két birodalomról, mivel ha hallott volna róla, akkor tudná, hogy az apostolokat nem ajánlatos a császárral összekeverni, mint ahogy az egyházat sem az állammal.

Szelényi úr így folytatja: „Luther cselekedeteiben pedig már nyoma sincs a vallásszabadság iránti tiszteletnek.” Ezt annak ellenére teszi, hogy a *Négy tézis* két idézetet is tartalmaz Luthernek a világi hatalomról szóló értekezéséből, amelyben Luther a vallásszabadság bizonyos formáival való egyetértésének ad hangot! Az alábbiakban csak röviden idézek ezekből: „...az Isten nem engedheti és nem akarhatja, hogy kívülé más valaki kormányozzon a lélek felett. Ez okból, ahol a világi hatalom arra vetemedik, hogy törvényt alkot a léleknek, Istennek jogkörébe nyúl, s csak átmítja, rontja a lelkeket.”²²

Vajon arról van szó, hogy Szelényi úr még nem olvasta Luthernek a világi hatalomról szóló értekezését, vagy arról, hogy nem olvasta a *Négy tézis*-ben azt a részt, ahol erről szó van?

Szelényi úr végül ezzel zárja válaszát „A vallásszabadságot az egyház tanításában így nem isteni eredetű kinyilatkoztatásnak, hanem emberi gondolatnak tekintem. Nem véletlen, hogy dr. Baer is emberi szintű referenciákat hoz a tétel alátámasztására, kinyilatkoztatásszintűt egyet sem.” Nem hiszem, hogy én lennék az első ember, aki a vallásszabadságról ír. A keresztények már évszázadok óta írnak erről, és a témát tárgyaló irodalom is jelentős. Ha Szelényi úr kinyilatkoztatásszintű referenciákat keres, akkor csak annyit kell tennie, hogy átnézi ezt az irodalmat, vagy beleolvas a Bibliába. A búza és a konkoly példázatában Jézus vajon nem a vallásszabadságról beszél? „Hasonló a mennyek országa ahhoz az emberhez, aki jó magot vetett a szántóföldjébe. De amíg az emberek aludtak, eljött az ellensége, konkolyt vetett a búza közé, és elment. Amikor a zöld vetés szárba szökött, és már magot hozott, megmutatkozott a konkoly is. (...) A szolgák erre megkérdezték: Akarod-e, hogy kimenjünk, és összeszedjük a konkolyt? Ő azonban így válaszolt: Nem, mert amíg a konkolyt szednétek, kiszaggatnátok velem együtt a búzát is. Hadd nőjön együtt mind a kettő az aratásig.” (Mt 13,24–30)

És mi az üzenete a bölcs Gamaliél alábbi tanácsának az apostolokkal kapcsolatban, ha nem a vallási tolerancia? „Hagyjátok békén ezeket az embereket, és bocsássátok el őket. Mert ha emberektől való ez a szándék vagy ez a mozga-

²² Luther Márton: *A világi felsősről*. Ford. Mayer Endre. In: *D. Luther Márton művei*. 3. köt. Szerk. Masznyik Endre. Pozsony, 1906. 386. o. WA 11, 262.

lom, akkor megsemmisül; ha pedig Istentől való, akkor úgy sem tudjátok megsemmisíteni őket, és még úgy tűnhettek fel, mint akik Isten ellen harcoltok.” (ApCsel 5,38–39)

Jézus is ezt mondja: „Ne ítéljétek, hogy ne ítéltessetek!” (Mt 7,1) Jézus, megtagadván az erőszakot, az evangéliumot helyezi előtérbe, és tanítványaihoz így szól: „Ne szálljatok szembe a gonosszal, hanem annak, aki arcul üt jobb felől, tartsd oda másik arcodat is. Ha valaki pereskedni akar veled, és el akarja venni az alsó ruhádat, engedd át neki a felsőt is.” (Mt 5,39)

Péter szerint: „Krisztus is szenvedett értetek, és példát hagyott rátok, hogy az ő nyomdokait kövessétek. (...) mikor gyalázták, nem viszonzta a gyalázást; amikor szenvedett, nem fenyegetőzött.” (1Pt 2,21–23)

Ahogy Pál is mondja: „Ne fizessetek senkinek rosszal a rosszért.” (Róm 12,17) Az apostol a keresztényeket arra buzdítja, hogy az erő és a hatalom ellen nem valós fegyverrel, hanem igazságszeretettel, a megigazulás páncéljával, a békesség evangéliumával, a hit pajzsával, az üdvösség sisakjával, és a Lélek kardjával küzdjünk, amely az Isten beszéde (Ef 6,11–17).

Az Ószövetség, ahol sok csatáról és váratlan eseményről olvashatunk, vajon nem azt tanítja, hogy végeredményben Isten az, aki meghatározza a történelem folyamát, és ő az, aki kijelöli a győztest? „Összegyűlnek a föld királyai, A fejedelmek együtt tanácskoznak az Úr ellen és felkentje ellen (...) A mennyben lakozó kineveti, az Úr kigúnyolja őket.” (Zsolt 2,2.4) „Ne féljétek! Álljatok helyt, és meglátjátok, hogyan szabadít meg ma az Úr benneteket! (...) Az Úr harcol értetek, ti pedig maradjatok veszteg!” (2Móz 14,13.14) „Nektek nem is kell majd harcolnotok, csak veszteg állnotok és néznetek, hogyan szabadít meg benneteket az Úr.” (2Krón 20,17)

Ha Jézus szenvedésével diadalmaskodott a világ fölött, akkor követőinek netalán karddal (állami erővel) kellene harcolniuk a megtévedett hit ellen? „Nem hatalommal és nem erőszakkal, hanem az én lelkeimmel! – mondja a Seregek Ura.” (Zak 4,6) A megtévedett hit ellen csak az olyan egyház kérheti az állam segítségét, amely nem hisz az Isten lelke erejében, vagy amely nem hisz abban, hogy Isten igéjét valóban hirdeti.

Végül, bár számomra kellemetlen, röviden szeretnék válaszolni Szelényi úr egy különös és rosszhiszemű, a személyemet érintő vádjára. A nyílt levelemmel kapcsolatban így ír: „...a szövegezés néhány ponton sejteni engedte, hogy a külföldi tekintélyszemély aláírása mögött hazai sugalmazó rejtőzik. (Ez nem bizonyítható közvetlenül az írásokból.)” Hasonló vádak hangzottak el tőle 2011 májusában is írással kapcsolatban az *evangelikus.hu* honlapon. Ha Szelényinek van bizonyítéka arra, hogy a nyílt levelemet vagy a *Négy tézist* valaki más írta, kérem, adja elő azt. Ha erre az állítására nincs bizonyíték, akkor ez rágalmazásnak minősül. Szelényinek azonban nincs ilyen bizonyíték a birtokában mert ilyen bizonyíték nem létezik. Talán ha kevesebb időt fordít a „szövegkörnyezet” és a „rejtőző sugalmazók” feltárására az esszémmel kapcsolatban, a *Négy téziszre* adott válasza is tartalmasabb lett volna.

Szelényi úr véleményénél sokkal tartalmasabb Salamon László professzor úr hozzászólása. Az olvasók talán tudják, hogy Salamon László a KDNP tagja, a parlament alkotmányügyi bizottságának elnöke, és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem alkotmányjogi professzora, akit – miközben írom ezt a választ – alkotmánybírónak jelöltek. Mint olyan politikus, aki tevékenyen részt vett az úgynevezett „fülkeforradalomban”, természetes, hogy Salamon kiáll a jelenlegi vallási törvény mellett, de mivel kiemelkedő alkotmányjogi professzor is, valamint leendő alkotmánybíró, számításunk szerint hatékonyan meg is tudja azt védeni. Ha valaki, akkor Salamon László az a személy, aki a 2011. évi CCVI. törvényt legmeggyőzőbben meg tudja magyarázni.

Be kell vallanom, hogy Salamon professzor úr érveinek nagy része számomra új volt és meglepő. Mivel nem jogász vagyok, hanem teológus, szeretnék néhány kérdést tisztázni, amelyre reményeim szerint Salamon professzor úr hajlandó majd válaszolni. Így fogalmaz: „...pontosítanom kell a cikkíró értelmezését, ugyanis a törvény nem egyszerűen egyház nyilvántartásba vételéről, hanem a vallási közösség egyházként történő elismeréséről szól.

Ennek a pontosításnak a tükrében világosan látható a vitatott tézis kiindulópontjában rejlő tévedés. Jogrendszerünkben ugyanis a vallási közösség és az egyház nem azonos fogalom. A vallási közösség fogalmába beletartozik minden spirituális jellegű, transzcendens irányultságú meggyőződés, hitet magáénak valló közösség.”

A fenti állítás számomra nem világos, mivel olvasatomban a 2011. évi CCVI. törvény nem egyház és vallási közösség, hanem egyház és egyesület között tesz különbséget. A 2011. évi CCVI. törvény 7. § (1) paragrafusa például kimondja: „Az egyház, vallásfelekezet, vallási közösség (a továbbiakban együtt: egyház) azonos hitelveket valló természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező és az Országgyűlés által elismert autonóm szervezet, amely elsődlegesen vallási tevékenység gyakorlása céljából jön létre és működik.” (Kiemelés tőlem – H. D. Baer).

A fenti bekezdés nem azt jelenti tehát, hogy a törvény keretein belül a vallási közösség és az egyház azonos fogalom? A CCVI. törvényben továbbá nem talállok olyan utalást, amelyre Salamon professzor úr „a vallási közösség egyházként történő elismeréseként” utal. Csak az egyesület egyházként történő elismerésére találtam az alábbi utalást az 14. § (1) paragrafusban: „Az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesület (a továbbiakban: egyesület) egyházként való elismerését (...) az egyesület törvényes képviselője kezdeményezheti.” (Kiemelés tőlem.)

A 14. § (2) paragrafus a–h pontjai meghatározzák azokat a kritériumokat, amelyeket egy egyesületnek teljesítenie kell ahhoz, hogy egyházként elismerjék, de arról nincs említés, hogy egy vallási közösség hogyan kaphat egyházként való elismerést. Értelmezésem szerint a vallási közösség olyan csoport, amelyet egyházként elismernek.

Ebből a szempontból lehangoló, hogy az Alaptörvény VII. cikke Salamon professzor úr értelmezésében a vallási közösségek vallásszabadsághoz való jogát szabályozza, mivel itt az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületek vallásszabadsághoz való joga az, ami nem tisztázott. Lehet, hogy Salamon professzor úr úgy gondolja, hogy a vallásszabadság joga az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületekre is kiterjed, de erre válaszában nem tér ki.

Az is előfordulhat, hogy Salamon professzor úr a „vallási közösség” alatt a CCVI. törvény által „egyesületként” megnevezett szervezeteket érti (habár a pontatlanság nem jellemző a jogászprofesszorokra). Ebben az esetben azonban az én állításom „pontosítása”, miszerint „a törvény nem egyszerűen egyház nyilvántartásba vételéről, hanem a vallási közösség (értsd: egyesület) egyházként történő elismeréséről szól”, nem veszi figyelembe az új törvény egy fontos aspektusát. A CCVI. törvény nemcsak teljesen új eljárásrendet vezetett be az egyházak elismerésére vonatkozóan, hanem visszamenőlegesen több mint száz egyházat meg is fosztott a korábbi jogi státuszától és jogaitól. A 2011. évi CCVI. törvény 34 § (1) paragrafusa kimondja: „A mellékletben meghatározott egyházak és azok vallásos célra létrejött önálló szervezetei kivételével valamennyi, a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény alapján nyilvántartásba vett szervezet és annak vallásos célra létrejött önálló szervezete (a továbbiakban együtt: szervezet) 2012. január 1-jétől egyesületnek minősül.” (Kiemelés tőlem.)

Mivel az egyházi státuszuktól megfosztott egyházak ezentúl egyesületként tartandók nyilván, manapság a magyarországi vallásszabadság helyzetét nem lehet megítélni az alapcélként vallási tevékenységet végző egyesületek jogainak megismerése nélkül, ahogy arról a törvény rendelkezik. Ezen jogokat nem részletezi a CCVI. törvény. Lehet, hogy azt valamely más jogszabály, valószínűleg a Polgári Törvénykönyv szabályozza. A Polgári Törvénykönyv azonban átfogó módosításon ment át. Salamon professzor úr, mint parlamenti képviselő és a kormánykoalíció tagja, tevékenyen részt vett az az új törvények megalkotásában, és ebből adódóan biztosan meg tudja magyarázni a civil egyesületekre vonatkozó jogokat és korlátozásokat. Sajnos azonban az esszémmre küldött válaszában egyáltalán nem tárgyalja a törvény által a civil egyesületekre ruházott jogokat.

A fentiek jogi kérdések, és mivel én magam nem vagyok jogász, azt gondoltam, hogy a 2011. évi CCVI. törvény hatásait úgy érthetem meg legjobban, ha magyarországi látogatásom alkalmával 2012 nyarán személyesen is felveszem a kapcsolatot a lehető legtöbb egyházi státuszától megfosztott közösséggel. A vallásszabadságról lehet

elvontan beszélni, de egészen más az, ha az ember úgy szerez információt, hogy elbeszélget az egyházi státuszuktól megfosztott vallási közösségekkel, s amelyek e döntés negatív következményeit viselik. Nagyon aggasztó mindaz, amit tőlük hallottam. Javaslom a *Credo* minden olvasójának, hogy vegyék fel a kapcsolatot az egyházi státuszuktól megfosztott vallási közösségek képviselőivel, és hallgassák meg őket annak érdekében, hogy tisztább képet kapjanak a fent említett törvény következményeiről.

Korábban már beszámoltam erről egy angol nyelvű blogban, amelynek címe *Hungarian Spectrum*.²³ E beszámolómban egy változata nemsokára megjelenik a *Religion in Eastern Europe* következő számában. Ez az angol nyelvű folyóirat Magyarországon is hozzáférhető. Az alábbiakban szeretném a *Credo* olvasóinak összefoglalni az angol nyelvű folyóiratban várhatóan megjelenő cikkem főbb pontjait. Korábban már említettem, hogy nem vagyok jogász, és megköszönném, ha a kormány részéről valaki, például Salamon professzor úr, közvetlenül válaszolna az általam felvetett problémákra.

Először is megtudtam, hogy a CCVI. törvény rendelkezéseivel ellentétben az egyházi státuszuktól megfosztott egyházakat nem sorolták át azonnal egyesületnek. Ehelyett az történt, hogy megfosztották őket jogi státuszuktól, és közölték velük, hogy kérelmezzék egyesületként történő elismerésüket. Amennyiben ezen irányú kérelmük visszautasításra kerül, a bíróság végelszámolást kezdeményez ellenük. Emellett azt is megtudtam, hogy csak közhasznú egyesületek működtethetnek iskolákat, valamint karitatív és szociális intézményeket. A státuszuktól megfosztott egyházak azonban nem kaptak garanciát arra, hogy közhasznú egyesületként elismerik őket. Olyan esetekről is hallottam, hogy a státuszuktól megfosztott egyházak kénytelenek voltak bezárni az általuk értelmi fogyatékosok vagy szociálisan rászorulóknak számára működtetett iskoláikat, mert attól tartottak, hogy nem fogják megkapni a kért közhasznú egyesületi státuszt.

Másodszor: a státuszuktól megfosztott egyházak lelkészeit az új törvény nem ismeri el lelkészeknek. A *Credo* olvasói biztonnal rájönnek, hogy ennek pénzügyi következménye is van, mivel a státuszuktól megfosztott egyházak lelkészeinek fizetése nem adómentes. Olyan esetről is beszámoltak nekem, amikor a státuszuktól megfosztott egyházak képviselőitől megtagadták a jogot, hogy beteget látogassanak a kórházban, mivel nem minősültek lelkészeknek. Olyat is hallottam, hogy a státuszuktól megfosztott egyházak lelkészei nem látogathatták a börtönöket.

Harmadszor: a civil egyesületi tagságot nyilvánosságra kell hozni annak ellenére, hogy az sérti a vallásszabadság nemzetközileg elfogadott normáit, hiszen ezek a listák negatív megkülönböztetésre adhatnak alkalmat. Számos státuszától megfosztott egyház jelentős roma tagsággal rendelkezik, vagy a romák körében végzi küldetésüket, vagy azok nem keresztény egyházak. A jelenlegi politikai hangulatban, amikor a Jobbik képviselői rendszeresen antiszemita kijelentéseket tesznek a parlamentben, amikor a *kuruc.info* „vérdíjat” tűz ki olyan személyek fejére, akik II. világháborús bűntettek ellen szólalnak fel, amikor idős rabbikat támadnak meg az utcán, s amikor önbíráskodó csoportok vonulnak fel „törvény és rend” fenntartásáért ígérve a cigánynegyedben, vannak olyan kisebbségi vallási csoportok, amelyek tagjai tarthatnak attól, hogy erőszak áldozataivá válhatnak, ha nevük nyilvánosságra kerül.

Negyedszer: úgy tudom, a törvény bizonyos követelményeket fogalmaz meg az egyesületek alapszabályairól. Például minden egyesületnek kell hogy legyen elnöksége, és az egyesület tagjainak szavazati joggal kell rendelkezniük az egyesület döntéseit illetően. Ezen követelmények bevezetése sérti a vallási csoportok belső autonómiáját. Vegyünk egy példát. Mi lenne, ha a katolikus egyház valamely hiba folytán nem minősülne egyháznak? Ebben az esetben meg kellene szüntetnie a püspökök intézményét, és minden szervezeti kérdést a tagságnak kellene döntésre előterjeszteni.

²³ David Baer: The Fate of Hungary's Deregistered Churches. *Hungarian Spectrum*, 2012. augusztus 13. <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2012/08/13/david-baer-the-fate-of-hungarys-deregistered-churches>.

A református és az evangélikus egyháznak meg kellene szüntetnie a presbitériumokat és a zsinatokat. Vajon elfogadnák-e ezek az egyházak a belső ügyeikbe történő effajta beavatkozást mint egy a vallásszabadsággal összeegyeztethető lépést?

Véleményem szerint a fenti pontok egyike sem egyeztethető össze a vallásszabadsággal. Sőt talán még annál is nehezebb azt a krisztusi „szersed felebarátodat” intéssel összeegyeztetni. Hogyan fogadhatják el csendben a keresztyén egyházak azon privilégiumokat, amelyektől a többieket megfosztják kizárólag azon az alapon, hogy ők mások? Nem most lenne itt az idő, hogy hallgassunk az apostol szavára? *„Aki pedig világi javakkal rendelkezik, de elnézi, hogy a testvére szükséget szenved, és bezárja előtte a szívét, abban hogyan lehetne az Isten szeretet? Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvel, hanem cselekedettel és valóságosan.”* (1Jn 3,17–18).

Az elismert és az el nem ismert vallási közösségek közötti különbségről a következőképpen ír Salamon professzor úr: „Az egyházi törvény arról szól, hogy a jog különbséget tesz a vallási közösségek között aszerint, hogy azoknak milyen és mekkora a társadalomban betöltött szerepük és súlyuk. (...) Az egyházi státus tehát egyes vallási közösségeknek a társadalomban betöltött kiemelt szerepét jelzik, és ebből adódóan az állam e közösségekkel való, közösségi célok érdekében történő, alkotmányi szinten rögzített együttműködésének konkrét jogi alapját teremti meg.”

Ha azonban megvizsgáljuk az elismert egyházak listáját, kiderül, hogy a fenti állítás nem teljesen felel meg a valóságnak. Jelenleg 31 elismert egyház van, de ezek nem képviselik a 31 legnagyobb vallási közösséget Magyarországon.

Rendelkezésemre áll egy, a NAV (APEH) honlapjáról letöltött 2010-es kimutatás az 1%-os SZJA-felajánlásról. A lista tartalmazza a nagyság szerinti hozzájárulásokat. Tegyük fel, hogy ez a lista jelzi a vallási közösségek társadalomban betöltött szerepét. Ha összevetjük a 31 elismert egyház listáját a 2010-es 1%-os jövedelemadó-felajánlásokkal, abból az derül ki, hogy több el nem ismert egyház társadalmi támogatottsága nagyobb, mint sok elismert egyházé. Például az el nem ismert Golgota Keresztyén Gyülekezet (16. a listán), Hetednapi Adventista Egyház (17.) és a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség (20.) mind megelőzik az elismert Orosz Ortodox Egyház Magyar Egyházmegyéjét (22.), a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyét (24.), a Magyarországi Metodista Egyházat (27.), a Magyarországi Bolgár Ortodox Egyházat (28.), a Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezetet (29.), az Údvhadsereg Szabadegyház Magyarországot (30.), a Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközösséget (35.), a Magyarországi Kopt Ortodox Egyházat (61.) és a Szent Margit Anglikán/Episzkopális Egyházat (62.). Vannak olyan elismert egyházak is, mint például az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, amely egyáltalán nem is szerepel az SZJA listán.

Az elismert egyházak listáját, valamint azt, hogy ez a lista miért nincs összhangban a társadalomban betöltött szerepükkel, talán hihetőbben magyarázza az, hogy az egyházak elismeréséről szóló döntés kizárólag politikai okokra vezethető vissza. A döntések a parlament önkényes határozatán alapszanak, nem pedig objektív és igazságos kritériumokon. Ezt az önkényes döntést pedig a törvény azon kikötése teszi lehetővé, amely felhatalmazza az országgyűlést arra, hogy meghatározza, mely vallási csoportokat ismeri el egyháznak.

Salamon professzor úr szónoki kérdéssel utasítja el a törvénynek ezen aspektusáról általam felvetett aggodalmakat: „Miért ne lenne alkalmas az Országgyűlés annak eldöntésére, hogy mely vallási közösségek töltenek be az egyház kategóriájára kvalifikáló szerepet?” Salamon professzor úr biztosan tisztában van azzal, hogy ez a törvény leginkább kifogásolt aspektusa amely ellen rajtam kívül a Velencei Bizottság is felemelte a szavát, valamint a magyarországi ombudsman panaszt nyújtott be ezzel kapcsolatban az Alkotmánybírósághoz. A több felől érkező kritika ellenére Salamon professzor úr a törvény ezen aspektusát csak érintőlegesen említi, összesen hat mondatban. Ekképpen ír róla: „A nemzetiségeket is törvényalkotás útján nevezzük meg. (...) Státusokról ezeken kívül más ügyekben is dönt a parlament. (...) például a megyékről, a járásokról, az egyetemekről vagy más autonómiákról.”

Azonban a megyék és a járások politikai autonómiájával szemben a vallási közösségek belső autonómiája a gyülekezési szabadsághoz köthető alapvető polgárjog, és a polgárjogok tisztelete nem vethető alá egy többségi döntésnek. Ezen

túlmenően, amikor a megyék és a vallási közösségek között von megkérdőjelezhető párhuzamot, Salamon professzor úr nem válaszol közvetlenül a törvény ezen aspektusával kapcsolatban felvetett konkrét érveimre. A *Négy tézis*ben így fogalmaztam: „A törvény e rendelkezése már azért is kifogásolható, mert a hatalmi ágak elkülönítését gyengíti, mivel a törvényhozási feladatot és a bírósági feladatot összemosza.” Az ombudsman hasonlóképpen érvelt az Alkotmánybírósághoz 2012 augusztusában benyújtott indítványában. Engedjék meg nekem, hogy ebből idézzek: „Biztosítani kell tehát, hogy a jogértelmezés ne váljon a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé. (...) Az Etv. [Egyházügyi törvény] szabályozását tekintve azonban megállapítható, hogy az ilyen elveket, rendelkezéseket nem tartalmaz, mi több, a kétharmados többség megkövetelése a döntéshozatal során politikai alkuk tárgyává teheti az elismerést. (...)

Az Alaptörvény C) cikk (1) bekezdése értelmében a magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik. A hatalmi ágak elválasztásának elve nem csupán deklaratív rendelkezés; e cikkből az következik, hogy az Országgyűlés törvény alapján nem láthat el olyan feladatot, amely nem illeszkedik alapvetően politikai karakteréhez.

Álláspontom szerint az egyházi státus megadásáról való döntés – az alapjoggal való szoros összefüggés miatt – nem politikai karakterű. Bár az erre vonatkozó eljárás hasonlóságot mutat a nemzetiségek elismerésével kapcsolatos eljárással (amely az Országgyűlés hatáskörébe tartozik), a párhuzam mégis indokolatlan, hiszen az egyházak, illetve a nemzetiségek státusza alapvetően különböző.”²⁴

Az világos, hogy Salamon professzor úr nem ért egyet az ombudsmannal, de mivel személyesen részt vett a jelenlegi új törvények meghozatalában, ez talán nem is meglepő.

Mivel Salamon professzor úr politikusként több olyan törvény meghozatalában is részt vett, amely majd az Alkotmánybírósághoz kerül felülvizsgálatra, alkotmánybírói kinevezése meglepetéssel hatott a külső megfigyelők számára. Az Alkotmánybíróság tagjainak függetleneknek kell lenniük politikai pártoktól, és feltehetőleg Salamon professzor úr is lemond majd KDNP-beli tagságáról, amikor elfoglalja helyét az Alkotmánybíróságon. Köztudott, hogy a jelenlegi kormány kritikussai szerint politikusok kinevezése az Alkotmánybíróságra arról árulkodik, hogy a kormány megpróbálja aláásni a bírói testület függetlenségét.²⁵ Ehhez a vitához most nem kívánok hozzászólni. Habár véleményem a magyarországi vallásszabadságról éles ellentétben áll a Salamon professzor úréval, nem vonom kétségbe, hogy lelkiismeretének megfelelően, a magyar nemzet általa felfogott érdekében cselekszik. Abban is bízom, hogy mint lelkiismeretes keresztény ember nem vesz majd részt egyetlen olyan törvény alkotmányossági vizsgálatában sem, amelynek kezdeményezője volt.

Helmut David Baer

²⁴ Az ombudsman indítványa letölthető internetről: <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201202784Ai.rtf>

²⁵ Lásd „Salamon nem felelne meg” *Népszava Online*, 2012. november 22. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=602083#null> és „Aki Orbán kedvéért az alapelveit is feladta” *HVG*, 2012. december 11. http://hvg.hu/itthon/20121211_Salamon_Laszlo_politikai_portre?fb_action_ids=480488168657354&fb_action_types=og.recommends&fb_source=aggregation&fb_aggregation_id=288381481237582.

Helmut David Baer egyetemi docens a Texasi Evangélikus Egyetemen (Texas Lutheran University, USA), ahol filozófiát és teológiát oktat. Doktorátusát a Notre Dame Egyetemen szerezte 1999-ben; teológiai magiszteri fokozatot 1992-ban kapott az Emory Egyetem teológiai fakultásán (Candler School of Theology). Két alkalommal kapott Fulbright ösztöndíjat magyarországi kutatásokra (1996/97-ben és 2007-ben). 2006-ban jelent meg magyar vonatkozású könyve *The Struggle of Hungarian Lutherans Under Communism* (A magyar lutheránusok küzdelmei a kommunizmus alatt) címmel.

